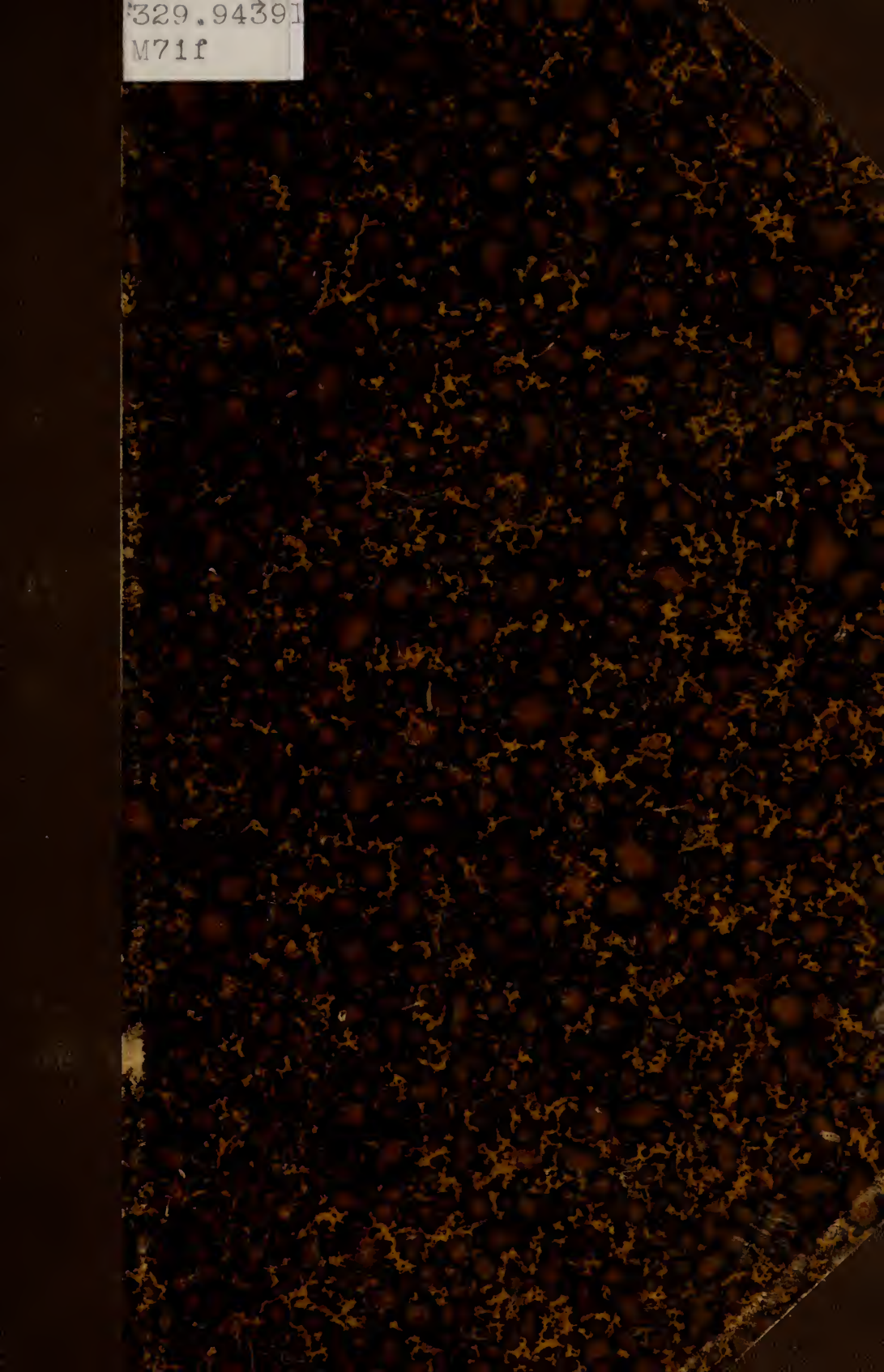

329.94391

M71f

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

329.94391

M71f

A

FÜGGETLENSÉGI PÁRT

IRTA

MOCSÁRY LAJOS

BUDAPEST

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA

1890

Digitized by the Internet Archive
in 2016

329.94391
M 71 F

I.

A függetlenségi párt szerencsésen átesett a műtéten, melynek végrehajtása elkerülhetlenül szükségessé vált; de tagadhatlan, hogy e műtét után jelentékeny sebláz mutatkozik. Az elvhűség bevált, megtette kötelességét, de a válság felkavarta a személyi viszonyokat, az így támadt természetzerű izgatottság első sorban a közvetlenséggel hatott a kedélyekre, ez akadályozta azt, hogy az esemény hordereje felől magával mindenki mielőbb számot vessen.

Tagadhatlan, hogy a párt zöme bizonyos vonakodással vette föl a keztyűt, melyet Ugron Gábor elébe dobott; nem látta, nem akarta látni a maga leplezetlen valóságában a minden áron való kormányképeség és a «fokozatosság» elméletét; sőt talán nem látja, nem akarja látni mindenki e pillanatban sem. Csodálkozva néznek egymásra régi elvtársak és jóbarátok, nem megy fejükbe, hogy ők most már ellenfelek s még ellenségekké is válhatnak. Hiszen Ugron és társai a pártból nem, csak a pártkörből léptek ki. Ámde a két fél külön két sánpárra helyezkedett, mely parallel fut kiindulásakor jó darabon, de az egyik észak, a másik dél felé hajlik el, hogy soha többé ne találkozzék.

Tisztába kell hozni minélelőbb teljesen a helyzetet, a lehangoltság helyett a teljesített kötelesség megnyug-

vásával, fokozott erélylyel és emelkedett hangulatban kell látni a párt hazafias feladatainak teljesítéséhez. Tisztába kell hozni a helyzetet, hogy az elvtársak ország-szerte sorakozhassanak. Én úgy láttam, hogy kezdetben bizonyos tartózkodással volt odaállítva az Ugron-féle «actio» valódi természete, ez az oka főleg, hogy a tisztánlátást még most is akadályozza a szakadás miatti fájdalom, legyen szabad nekem is megkísérelni, hogy a helyzet földerítéséhez járulhassak.

Szóljunk mindenekelőtt azokról a felbolygatott személyi dolgokról; nem képeznek titkot, egy idő óta a verebek is a függetlenségi párt ügyeiről csiripolnak a háztetőkön.

A függetlenségi pártba sohasem tudta magát a mamelukszellem befészkelni. Kossuthhoz való viszonya is az orosz mondásra emlékeztet, mely szerint az isten nagyon magasan, a czár nagyon messze lakik. A függetlenségi párt benső szerkezetében mindig egy respublica volt; nem épen az északamerikai Egyesült-Államok vagy a Svájcz mintája szerint, inkább afféle, milyennek hajdan a nemes községeket nevezték, hol nemes ember volt a csordásbojtár is; *bellicose natio* volt az ily községek lakóinak a nevök. Szabadság-szerető emberekre nézve nagy előny volt az mindig, hogy a saját körükben a mamelukszellem uralkodását látni és túrni nem voltak kénytelenek mint más pártok tagjai. Hiszen még maga Deák Ferencz sem volt képes elhárítani magától az udvarlók tolakodását, megesett nem egyszer rajta, hogy a maga jólelkűségében készpénznek vette a léha hízeltkedést. A kormánypártnak utána is kellett nagy férfiú minden áron; nagy férfiút

csinált Tisza Kálmánból, Szápáry nem volt két hétig miniszterelnök, midőn egy épen nem jelentékeny felszólalása után azt mondták a lapok, hogy ezzel a beszéddel egy hatalmas követ emelt államférfiúi nagyságának talapzatához. De a függetlenségi párt republicanus szerkezetének meg volt mindig az a hátránya, hogy tagjainak szabadabban mozgó egyénisége igen gyakran idézett elő surlódásokat. Könnyű szép magaviseletet mutatni a kormánypártnak, melynek körében erős sanctio van kötve a fegyelem szabályaihoz, ott az egyes tagok jó magaviseletére, a hazafiúi és párthűség öntudatán kívül hatalmas buzdító eszköz a harminczezer hivatalos állás, mely rendelkezésre áll; könnyű még a mérsékelt ellenzéknek is, melynek kormányképessége, a legújabb időkig legalább, mindig kétségtelennek tekintett, mely ennél fogva, mint a kaszárnnyakban consignált katonaság, mindig készenlétben kellett hogy tartsa magát. A pártfegyelemnek ezen eszközei nélkül kellett mindig megélni a függetlenségi pártnak s ezért nem mutathatott a rend kedvelőinek szemében a többi pártokéhoz hasonló tetszetős alakot, saját körében pedig a simább viszonyok nélkülözéseért azzal kellett vigasztalni magát, hogy malo turbulentam rempublicam quam tutum servitium, be kellett érni a nagyobb szabadság élvezetével s azonkívül a szabadságnak azon objectiv gyakorlatával, hogy olykor-olykor saját társait érdemelve vagy érdemetlenül anathemával sújthassa, kidobhassa, sutra tehesse.

Gyakran vádoltatott a párt rendetlen s fegyelmetlen magaviselete miatt; igazságtalanul, mert az említett viszonyokat figyelmen kívül hagyni igazságosan nem

lehet. De itt nem állapodtak meg ellenfelei, hanem, különösen a régi 48-as párt idejében folytonosan üldözték némely tagjainak nem épen kormány- és salonképes modora miatt. Ezek a személyi és társadalmi tekintetek mindig nagy szerepet játszottak pártéletünkben. Az egykori baloldali párt vulgo balközép és a régi 48-as párt közt nem volt semmi elvi különbség, de csupa személyi és társadalmi tekintetek folytán a leendő excellentiások pártja nagyobb idegenkedéssel viseltetett elvtársai, mint akár maga a Deák-párt irányában. A 49-eskedés vádja hangzott akkor a 48-asok ellen szakasztott oly módon, mint most a függetlenségi és 48-as párt ellen, kormányképeségi s általában társadalmi állása megóvásának érdekében mulhatlanul szükségesnek tartotta a balközép a 48-asoktól való tartózkodást. A személyes antagonizmus oly nagy volt, hogy midőn a baloldali párt 1872-ben hires országos pártgyűlését tartotta, nemcsak erre nem hívta meg a 48-asokat, de nagy hévvel utasította vissza még azon indítványt is, hogy a gyűlés után tartott nagy lakomára az elvtársak meghívattassanak. A később bekövetkezett elvtagadásnak előrevetett árnya volt ez az idegenkedés. Tegyük félre a finnyáskodást, ez lett odakiáltva, midőn nemsokára az új választások után észlelhetőek voltak a pártbomlás előjelei; a balközép hires publicistája gúny tárgyáva erőködött tenni a finnyáskodás szót, ugyanő nemsokára azután lyukas mogyorónak nevezte a baloldal programját.

Óvakodjunk attól, hogy túlságosan nagy súlyt fektessünk a személyi viszonyokra, magunkat ezeknél fogva más pártbeli emberek insinuatíói által élünkben

kiveretni ne engedjük. Állandó veszedelmet képeznek ezek az insinuatiók. Színészi hangokon szólnak néha nagyrabecsülés, rokonszenv, barátság, sajnálat hangját negélyezve. Vissza kell utasítani az ily barátkozást, ne fájjon nekik a más ember feje. És nem kell tulságosan bánkódni a miatt, hogy miért nincs meg a pártnál az összhangnak, a kellemes együttélésnek az a külső máza, mely más pártoknál mutatkozik, miért nem uralkodik hasonló pártfegyelem. Ez nem a mi kenyerünk, mi még távol állunk attól, hogy zárt sorokba legyen szükséges alakulnunk, nekünk előbb tért kell hódítanunk, előzönlönnünk a meghódítandó országot, majd csak azután következik a sor a főváros ostromára. Ugronék már most sürgetik a szoros pártfegyelmet, a rendszeres eljárást, «tervszerűséget» (a mérsékelt ellenzék kedvenc szava!) munkabeosztást, munkaprogrammot, úgyszólván egy fiókkormányt akarnak alkotni, mint a régibb sáros-pataki diákok vármegyét; hagyjuk nekik ezeket a bogarakat, Ugron Gábor már annyira beleképzelte magát a kormányképességbe, mint ha már holnap következhetnék be a kormányra való meghívatas, úgy tesz mint a jó keresztény, a ki szent életet akar folytatni, mert soha sem lehet tudni, mely pillanatban állíttatik az ember ítélet elébe. Ez anticipatio, az időelőtti buzgalom, mely kárba vesz. Nekünk csak egy dologban kell tartani, de ebben azután a legszorosabb fegyelmet, az elvszilárdságban, az elvhűségben; az adja meg azt a benső pártfegyelmet, mely nemcsak a megélhetésre, hanem nagy dolgok művelésére képesek, all' das Übrige sind Fratzten — mondja egy német író.

Hasztalan oly valamit követelni, mire magukat az

emberek a viszonyok hatalma által készítetve nem érezik, tért kell engedni az egyéniségek kidomborodásának s el kell tűrni, ha ennek nyilvánulásai nem találkoznak mindenikünk ízlésével. Oly pártban, melynek jelszava «több szabadság», az egyéni szabadságot sem lehet túlságosan korlátozni. És nem tanácsos a túlságos korlátozás által az emberek munkakedvét elrontani. De hol is érvényesüljön az önálló eredeti gondolkodásmód, honnan bocsáttassanak világga eredeti eszmék, ha nem épen a függetlenségi párt köréből? Az erősen fegyelmezett pártok chablonok szerint dolgoznak, a felszólalások ott megvannak rendelve és el vannak vállalva, az eredetiség kihágás és extravagancia gyanánt tekintetik; a parlamentet a slendrián uralmától csak oly párt mentheti meg, melyben szabad a mozgás és az önálló egyéniség fentartja jogait.

Nagyon kellemes volna, kétségtelenül, ha a párt tagjai és különösen tevékenyebb tagjai mind olyan emberek volnának, kik jeles tehetségeiknek buzgó és erélyes értékesítése mellett sohasem vétenének azon tapintat ellen sem, mely különösen egy szabadabban mozgó társaságban kétszeresen szükséges; jó volna, ha némelyik talán kevesebbet törődne azzal, hogy miképen poszírozhatja saját személyiségét lehető legkedvezőbben; ha egy másik talán valamivel több figyelmet fordítana némelyeknek indokolatlan tehát tényleg létező fogyatékos rokonszenvére s ennek folytán önként zabolázná némelykor ügybuzgalmának előtérbe állítását, ha egy harmadik talán kevesebb kiváltságot követelne a lángész csapongásainak s több állandóságot, folytonosságot, rendszerességet s — mint a mérsékelt ellenzék

és Ugron mondani szeretik — tervszerűséget hozna működésébe. És így tovább. Jó volna szóval, ha mindnyájan szentek és bölcsek volnánk s elég baj az, hogy a függetlenségi párt is csak gyarló emberekből áll, de hát — nagyon egyszerű, de igaz mondás — «úgy kell venni mindent, a mint van», megrendelni a párt számára minden tekintetben kifogástalan vezérferfiakat nem lehet, el kell fogadni azokat, kiket — mint a kálvinistáknál mondani szokás — időről-időre rendel számunkra az isteni gondviselés; és nem kell elfelejteni, hogy, mint a szentírás mondja, mégis csak ők «a földnek savai, és ha a só megízetlenül mivel sózatik meg?»

Szabad népeknek, különösen a classikus ókor szabad népeinek jellemvonásai közé tartozik a hálátlanság; azaz egy darab szabad nép, melyet függetlenségi pártnak nevezünk, gyakran ugyancsak igénybe veszi azt a kiváltságot; kiméletlenebbül talán sehol nem ülnek ítélőszéket a párt vezetői fölött, mint a függetlenségi párt körében. Úgy tesznek mint a szamajédok, kik, ha nem megy jól a fókavadászat, elpáholják bálványaikat. Alaposan téves fogalmak találnak néha utat a párt feladatai s maga a collegiális viszony felől! Megfelelkeznek néha a felől, hogy midőn a közügyet szolgáljuk, akkor nem emberekkel, hanem dolgokkal kell foglalkoznunk, hogy itt rokon- és ellenszenvnek befolyást engedni s a szerint sorakozni nem szabad; megfelelkeznek arról, hogy a függetlenségi párt egészen különleges állást foglal el a többi pártok közt s azért a külső fegyelem tekintetében rá ugyanazt a mértéket alkalmazni nem lehet. Hibáznak különösen, midőn — mint mondani szokás — nem egyszer felülnek más

pártbeli régi jó embereik suttogásának, kik a maguk mameluk észjárása és nem objectiv, hanem személyes politikát űző hajlamaik mellett elvi és önzetlen pártállást foglaló embereknek helyes tanácscsal nem szolgálhatnak. Helytelenül fogják föl gyakran a collegiális viszonyt. Mi tizenhárman, midőn kiléptünk az elvtagadásban lévő balközépből, egy pillanatig sem haboztunk azért, mert egy társaságba voltunk lépendők Están és Sanyival, azokkal, kik ellen kormány- és salonképtelenség miatt — csakis erről volt szó — kigyót, békát dobott az elvgyengülésben sínlő nyegleség; elvhűséget kerestünk és ügybuzgóságot, elvrokonokat, kikkel vállvetve szolgálhatjuk meggyőződésünk ügyét; egyébbel nem gondoltunk. De némelyek olyformán látszanak gondolkodni, mintha egy politikai párt afféle zártkörű társaság volna, melynek egyik tagja a másiknak és valamennyinek társadalmi magatartásaért bizonyos mértékig felelősséget vállalni van hivatva. Pedig ez teljeséggel nem áll, mert midőn egy párt kötelékébe lépünk, annak nem magunk válogatjuk össze tagjait, nem is tetszésüinktől függ belépni vagy be nem lépni, mert ha be nem lépünk, nem teljesíthetjük meggyőződésünk által kiszabott köteletségünket. Midőn egy párt kötelékébe lépünk, el kell fogadnunk társakül azokat, kiket a választó felséges nép ilyenekül ránk octroyálni méltóztatik; a pártkörökbe lépésre nézve is annak kell mérvadónak lenni, hogy minden képviselő született tagsági joggal bir, melytől, rendkívüli eseteket kivéve, senkit megfosztani nem lehet, mert mindenkinek szüksége van kötelessége teljesíthetésének szempontjából arra, hogy az országgyűlési ügyekről s a párt által

követendő eljárásról magának tájékozást szerezzen. És nem arról van szó, midőn pártkötelékbe lépünk, miképen tölthetjük el legkellemesebben a mandatum idejét, nem mulató, hanem bajtársakat keresünk a közügy szolgálatában.

Primitív igazságok ezek, el kell mégis mondani, mert feledésbe szoktak menni időről időre; és feledésbe látszanak menni épen most, midőn a lefolyt válság által sok mindenféle személyi kérdés lett föl-kavarva, s ez a műtét után bekövetkezett seblázat növeli. Pedig méltó és alapos panaszra ez idő szerint alig van ok. Én e sorok írója talán elmondhatom, visszagondolva a párt körében régebben fennállott személyi viszonyokra: *alios ego vidi ventus*. Mennyivel nehezebb volt a helyzet, midőn folytonosan felforgott a külön mederben tartott 48-as pártiaskodás, az antisemitismus és némely megférhetlen emberek örökös ujjhuzása s a párt tagjai ellen intézett támadása; azokhoz a viszonyokhoz képest csendes tó vízének síma tükre volt az újabb időkben a párt benső élete. Keresztül gázoltunk akkor minden akadályon, mert a párt elvi álláspontjának tisztasága s a rendületlen elvhűség tűzszlopként lebegett előttünk. Mi lehetne annak oka, hogy most hasonlíthatatlanul kisebb okok nagyobb bajjal fenyegetnének? Miért nem látszik teljesnek a megnyugvás a fölött, hogy a mi történt, jól történt, mert szükséges volt. Az a visszautasítás, melylyel az Ugron-féle *actio* október 1-én fogadtatott, ne lett volna egyéb mint a *vis inertiae* önkénytelen hatásának eredménye, s a végzett tiszta munka után egy egészségtelen utólagos összetákolás vagy egy újabb

rajbocsájtás volna lehetséges? — — — Félre a kéte-lyekkel! A baljóslatú jelek csak azért mutatkoznak, mert még nem látja mindenki, nehezére esik soknak elhinni, mekkora veszedelemből menekült a párt, milyen volt az Ugron-féle vállalatnak valódi természete.

II.

Az Ugron-párt vagy 48-as párt, vagy a mint az elnevezésben meg fognak állapodni, és a függetlenségi és 48-as párt közt még nincs a *modus vivendi* meg-állapítva, szükséges pedig, hogy a két fél közötti viszony mielőbb tisztába hozattassék. Az Ugronisták a kilépés előtt folyvást azt mondták, hogy ők függetlenségi pártiak; saját új körüket 48-as körnek nevezték el; az epochalis 1848-as szám megérte azt, hogy a viszálykodó pártok játéklabdájává tétessék. Nevezzék magukat Ugron és társai bárminek, a függetlenségi és 48-as párt közt és közöttük oly mély szakadék tátong, mint az elvhűség és elvtagadás közt. Két dologból lehet ezt határozottan következtetni, egyik azon mód, mely szerint Ugron Gábor a függetlenségi pártot meg-támadta, másik a fokozatosság elmélete.

A támadás módja magának Ugronnak rovására esik és részben hű társa Bartha Miklós rovására. A többiek hasonló modort eddig nem alkalmaztak, sőt Holló Lajos félegyházi beszámoló beszédében recti-ficálni s szelidíteni igyekezett Ugron nyilatkozatait. De hát csatlakoztak Ugronhoz s ez által abban a fontos tényben, mely az Ugron-féle támadási modorban rejlik, részők van. Ebben a támadásban volt valami ter-

mészetellenes. A fenevad nem eszi saját fajtáját, az ember-fenevad eszi egyedül, de az, hogy egy hajóban evező elvtárs elvtársát eként támadja meg, hallatlan a pártoskodó és politizáló emberfaj történetében. Hanem hát természetellenes dolgok nem léteznek, s így az Ugron eljárásából is csak azt lehet következtetni, hogy ő nem tartja többé saját fajtájabelieknek azokat, kiket megtámadott, mert ő a maga részéről már leszámolt a függetlenségi párt elveivel.

Az ilyenmű támadást nem lehet kimagyarázni a vérmérséklet hevesességéből, melynélfogva különben sem követelhet senki magának kiváltságokat; az ily modor az apostatára vall, a ki már régebben megunta felekezetét, sokáig nem talált kellő ürügyet és alkalmat a szakításra, a kit ingerel a farkasokkal való üvöltés kényszerűsége, míg végre ellenállhatatlanul tör ki belőle a comprimált unatkozás és keserűség. Ismerjük az apostaták történetét, ők válnak mindig volt hitfeleiknek legelkeseredettebb üldözőivé. Nem kell messzire menni példakért, ebben az új alkotmányos aerában is találhatunk praecedenseket; semmi sincs új a nap alatt. Az az élesség, melylyel most Ugron támadt saját pártjára, a személyes momentumok előtérbe tolása, a kormányképesség kellékeinek követelése úgy hasonlít a balközépi elvtagadás előzményeihez, mint egyik tojás a másikhoz. *Ex ungue leonem*; a kik átéltük azt az időt, lehetlen, hogy megdöbbenve ne lássuk előállani most ugyanazokat a jeleket.

És miként lehetne különben megérteni azt a nagy animositást a 49-esek ellen?

Államügyész, a ki felségsértési keresetet akar meg-

állapítani, nem okoskodhatnék másképen Csemegi-paragrafusok általánosságai és kétértelműségeiből. Meg kell tisztítani a pártot a 49-es elemektől, ez volt a jelszó. Igen, *megtisztítani*, ez volt a szó, jegyezze fel jól emlékezete táblájára a függetlenségi párt minden tagja, a ki talán még némi búsongással gondol vissza az Ugronékkal folytatott együttélés boldog napjaira. Proscriptio-listákat csináltak a mérséklet apostolai, nem hozzájuk illő modorban, mert hisz az eljárás, habár csak mimelés, egyenesen a nagy francia forradalomra emlékeztetett, midőn a terroristák a guillotine alá küldötték időről-időre saját társaikat. Deliberatiók folyhattak köztük a fölött, hogy kit kell a listába bevenni vagy abból kihagyni; meglehet volt köztük Herodiás, ki apjától Herodestől kedvezésképen kérte magának a Keresztelő János fejét, viszont volt olyan, Holló Lajos félegyházi beszéde szerint, a ki kegyelmet akart nyerni az egyik főbűnösnek, Polónynak. Elvtárs elvtárssal bánhatik-e így?

A 49-esség vádja teljesen légből volt kapva. Az ilyenmű vád vissza lett már a párt részéről utasítva a parlamentben, s a visszautasítás hivatalosan tudomásul vétetett. Vissza lett utasítva, mint *rágalom*. Ez hiba volt, túlbuzgóság. Egyike azon kakuktozásoknak, melyeket Ugronék a párt fészkebe kilépésök előtt becsempésztek. Egyszerűen ráfogás, valótlanság, de nem rágalom. Azt hinni és mondani Kossuthnal, hogy Magyarország mindaddig nem lesz igazán független ország, míg koronáját egy más állam fölött is uralkodó fejedelem viseli, nem lehet becsületbe vágó dolog. A 49-ességet pedig csakis így, a Kossuth-féle incompatibilitás

tormájában lehetne mint politikai programmot formulálni; az 1849-iki april 14-iki actusból, mely nem egy elvnek proclamálása, hanem csak egy politikai cselekvény volt, pártprogrammot csinálni nem lehet. Az összeférhetlenség elvét vallani szabad mindenkinek, teljesen jogosult volna egy ily politikai pártnak létezése. Ha Olaszországban és Spanyolországban van köztársasági, ha Franciaországban van monarchikus párt, nálunk is lehetne olyan, melynek programja egyenesen az állam fennálló alapjára vonatkoznék. E párt a mentelmi jog ótalma alatt föl is léphetne programjával a parlamentben; mit mondana hozzá az államügyész, ha sajtóban és választók gyűlésein akarna magának csinálni propagandát, más kérdés.

Hanem hát ilyen párt nálunk történetesen nem létezik; sem párt, sem árnyalat vagy töredék, sem egyes politikus. Nem létezik most, mivel nem létezett negyedfélszáz év óta, azon idő óta, midőn I. Ferdinand és Zápolya János képében Magyarországnak két királya volt. A függetlenségi pártnak attól az időtől fogva soha sem állott programjában a más országok fölött is uralkodó osztrák háztól való elszakadás. Bethlen Gábornak felajánlották harczközben a koronát, Rákócziék Szécsényben proscibálták az uralkodóházat, Debreczenben 1849-ben kimondottuk a trónvesztést, de ez soha sem történt premeditálva és programmszerűleg, az ősök mindig abban reménykedtek, hogy Magyarország lehet független ország az osztrák ház alatt, Kossuth maga 48-as, ha úgy tetszik personalunionista volt 1848-ban. A trónvesztés kimondása soha sem volt

más, mint a nyílt harcz fejleménye, mint a hajóknak a sereg háta mögött való elégetése.

De a ki 48-as akar lenni, annak a 49-et perhorrescálni, a 49-eseket megbélyegezni akarni nem szabad, mert 48 és 49 szorosan együvé tartozik, 49 úgy következik 48 után, mint a B az A után. 49 képezi 48-nak sanctióját, mert azt jelenti, hogy a nemzet magát féregként eltaposztatni nem engedi, erőszakosan megtámadott törvényeit, alkotmányát vére hullásával is kész megvédeni. A megbélyegzett 49 elvetésével a 48 csak olyan marad, mint az afféle írott malaszt-törvény, melynek sanctiója nincs s akkor az Ugronék által a régi Irányi-féle 48-as pártból elhalászott 48-as cím is csak üres cím marad; jogcím igenis a «gutgesint» képesítvény elnyerésére, mert szemben azon kapcsolatossággal, melyben eddig 48 és 49 állottak, szemben a függetlenség «kétértelműségével», a 49-től elválasztott, megtisztított 48 eszméje kétségtelenül nagy haladást jelent — hátrafelé. Az ilyen 48-asság csak olyan, mint például a Hegedüs Sándoré vagy másoké, kik mellöket verik s azt mondják: mi is 48-asok vagyunk. A 48 minden prestige-je épen a 49-ben rejlik; ettől elválasztva a 48-as cím ép úgy denaturáltathatik, elkallódhatik, mint a szabadelvű cím, mely annyira jutott, hogy most már egyenlő a reactionariussal. A 49 megtagadásával háttérbe szorul 48-nak legfontosabb része, mindazok a vívmányok, melyek a nemzeti szabadság érdekében létrejöttek s az egészből nem marad egyéb, mint a robot eltörlése s a közadózás behozatala, szóval mindazok a retormok, melyek az újabb korban minden országban chablonszerűleg behozattak.

De ránk nézve éppen a közjogi vívmányok voltak a legfontosabbak, ezek adják meg a 48-nak igazi jellegét s ezekért kellett megvívni a 49-et. A robot eltörléseért s a többi ilyenemű vívmányokért eldicsérik Kossuthot országszerte a kormánypárti és mérsékelt ellenzéki emberek is, de az igazi Kossuth-cultus, mely a nép szívében él, a nemzeti szabadság hőseit s a teljes és absolut nemzeti függetlenség eszméjének zászlótartóját illeti. S maga ez a még mindig gyenge, gyarló, veszedő s éppen e perczben nem nagyon épületesen szereplő függetlenségi párt is csak azért bírja országszerte minden pártbeli embereknek nyílt vagy titkos rokonszenvét, mert ő tartja fenn a nemzeti függetlenség traditióit s a nemzetnek ahhoz való elévülhetlen jogát; jól esik tudni más pártbeli embereknek is, hogy van a ki virraszt a nemzeti szabadság vesztatüze mellett, míg ők az epret szedik. Tagadja meg a függetlenségi párt igazi jellegét, majd megdicsérik érte officiususan, de a közönség nem lát benne egyebet, mint egy csoportját a strébereknek, mely a nemzeti szabadság religióját híven ápoló nép hátán szeretne többségre jutni s ezzel felhágni a kormányképeség fokára, hogy azután magát, népet, országot ott felejtse a közösügyes boldogság hinárjában.

A ki igazi 48-as, annak nem az úgynevezett 49-esektől, hanem régi baloldali nyelven szólva, a puhulóktól kellene megtisztítani akarni a pártot, mert ezektől lehet félteni a függetlenség ügyét. A kornak áramlata kétségtelenül a puhulás felé hajtja az embereket. Nagy és tartós izgalmak után a feszült erkölcsi rugók leeresztése mindig a reactio malmára hajtja a vizet.

A szatmári békekötés utáni korszaknak mását éljük ez idő szerint. Élvezni akarja mindenki a visszaállított alkotmányt, a hivatalosan hirdetett boldogságot, az anyagiasság orgiákat ül; circumit leo rugiens, a birodalmi egység soha nem nyugvó törekvése. A véderővitánál láttuk, mily közel állottunk egy nevezetes alkotmányos jog elvesztéséhez, egy nagy parlamenti nem is vitára de csatára volt szükség, szövetkezve az utca mozgalmával, hogy elmuljék tőlünk a pohár; nagy szónokok erős dialecticájának éles górcsöveire volt szükség, hogy a vakok is lássák végre a halálthozó bacillusokat. S ily körülmények közt akarnák Ugronék elhallgattatni a függetlenség eszméjének hangosabb és élesebb nyilvánulását; ily körülmények közt akarnák oda vinni a dolgot, hogy teljesen feledésbe menjen a multnak minden sérelme, kivételesen az igazi állami függetlenségnek még fogalma is, *pragmatica sanctio* és *personalio* maradjon az idők végéig a magyar elmének és szívnek egyedüli tápláléka, tilalmas maradjon az igazi nemzeti függetlenség még aspiratióinak is!

Lankadástól, puhulástól kell óvni a közérzületet, mert oly korban élünk, melyben erre nagyon is hajlandó. De meg kellene óvni a függetlenségi pártot attól is, hogy magát nevetségessé tegye. Azzá teheti magát a loyaltási túláradozás által, mely a 49-esség elkárhoztatásával karöltve jár. Nyilvánosan nem rójja meg az effélékért a pártot senki, természetesen, sőt megdicséri, de gondol egyet hozzá magában. *Quis tulerit Grachos de seditione quaerentes*, ki nem találná visszásnak és nevetségesnek, midőn a függetlenségi párt loyaltásban a többi pártokon túltenni erőlködik? Az

illoyalitás vádjától annyira szabadkozni, rágalomnak nevezni — ez oly aggszüzies pruderie, melynek egészen távol kellene állani a szélbali ember hajlamaitól, mert ez neki nagyon rosszúl áll. Az illető helyen vagy ravaszkodásnak veszik, melyre csakis egy gúnymosoly a felelet, vagy annak bizonyságául, hogy a szerepéből ekként kiesett párt meghasonlásban van önmagával s akkor nem adnak rá többé semmit egyáltalában.

Miképen gondolta Ugron, függetlenségi vagy 48-as léteire kizárhatni a pártból azokat, kiknek abban helyet foglalni ősi és természetes joguk van? Hiszen, ha vannak olyan emberek, milyeneket a nagyon fogyatékosan definiált 49-es minősítéssel akar megjelölni, de ha vannak általában idealisták, tulzók, rajongók vagy akár forradalmi hajlamokkal saturált emberek, a kik különben méltán követelnek és kapnak is részt a közügyekhez szólásban, ezeknek ép úgy természetes helyük van a parlamentnek legelőbbre haladt pártjában, mint a mily természetes helyök van a strébereknek, a konclesőknek, a minden néven nevezendő reactionariusoknak abban a táborban, mely a hatalomnak van birtokában, mely a tényleges állapotot akarja conserválni. S melyik a becsesebb anyag? Minden hadseregnek megvannak a maga szélső szárnyai, portyázó és utána vonuló elemei. Ha Ugron teljességgel nem akarja megtűnni a 49-eseket, ha nem akar oly táborban lenni, melyben az ilyen elemek helyt foglalnak, azzal csak azt árulja el, hogy egyáltalában nem akar megmaradni a függetlenségi vagy 48-as zászló alatt; ő ebben a táborban nem találja többé helyét, ő gondolatban már

egy más táborban él, melynek megalakítására szeretné ugyan megtartani a választóknak azt a zömét, mely eddig a függetlenségi pártnak szolgáltatta harczosait, de a melyet, midőn a korona megnyert bizalmával, az előkelő osztályok, talán a magas clerus és aristocratia támogatásával szeretné kipótolni a kimustrált 49-es elemek helyét, teljesen ki akarva forgatni jelleméből.

III.

De hát mindez csak félpróba. Teljes azok előtt, kik kellő mértékben figyelembe veszik a lélektan szabályait, kik szemtanui voltak annak az evolúciónak, melyen a régi balközép keresztül ment; de Ugron és társai azt fogják mondani és lesznek mások is, kik ezt nekik elhiszik, hogy mindez csak gyanúsítás. Ám legyen; szolgálhatunk teljes próbával is és ezt a fokozatosság tanában találhatjuk föl.

Fokozatosan, rázkódtatás nélkül kell keresztülvinni a függetlenségi és 48-as párt programját általában, így kell létrehozni nevezetesen a magyar hadsereget — ezt mondják Ugronék. Maradjunk a hadsereg kérdésénél, mint a mely a függetlenségi párt programjának első és sarkalatos pontját képezi. Erre nézve Ugron nyilatkozatai a következő két tétel körül csoportosulnak: 1. A magyar hadsereg behozatalát elő kell készíteni. 2. Magát az átalakítást végre lehet hajtani öt év alatt.

Mielőtt ezzel a programmal tüzetesebben foglalkoznánk, egy-két megjegyzést kell előre bocsátanunk. Ugron azt mondja, hogy egy politikai programnak el-

fogadtatását csak akkor lehet várni, ha annak gyakorlati kivihetősége a részletes megismertetés és a kivitel módozatainak előleges megjelölése által kellőleg kimutattatik és bebizonyíttatik. Ezt a tételt két oknál fogva nem lehet elfogadni, először azért, mert az általa kívánt bebizonyításra szükség nincs, másodszor azért, mert azoknak a részleteknek előleges megállapítása lehetetlen.

A függetlenségi párt programja tiszta és világos, e tekintetben nem is hallott ellene senki kifogást. Az állami függetlenség teljesen tiszta fogalom; nem valami új találmányról, hanem azon állapotról van szó, melyben a világnak legfőbb nemzetei léteznek; a teljes állami függetlenség, ez a nemzeti létnek normalis formája, abnormis azoknak a nemzeteknek állapota, melyek az állami függetlenséget nem élvezik. Abnormis helyzetben vagyunk mi is negyedfélszáz év óta, az abszolút függetlenséghez elévülhetlen jogot tartunk, de ez csak virtualitás és aspiratióink tárgya. Azonban a mi abnormis helyzetünk is egy consolidált állapotot képez, teljesen tiszta és világos az is, hogy milyen mérvével vagyunk készek beérni az állami függetlenségnek, erre nézve szabatosság tekintetében programmunk nem hagy fel semmi kívánni valót. És nem lehet rá mondani még azt sem, hogy bármily tisztának és világosnak látszások is valami elméletben, eszme vagy felállított tétel alakjában, a tűzpróbát mégis csak a kivitel megkísérlése, a gyakorlat szolgáltatja, ezért kell már előre foglalkozni a kivitel módjával és részleteivel. Erre sincs szükség, ha lehetséges volna is előre hosszú időre megállapítani a részleteket. Nincs szükség azért, mert a

mi állami függetlenségünk, úgy a mint most programunkban követeljük, életbe volt léptetve és tényleg fungált 1848-ban s nem azért szűnt meg, mert in se et pro se helytelen conceptionnak bizonyult, hanem egyedül azért, mert az udvarnak és Ausztriának nem tetszett s a tudvalevő tényezők által a tudvalevő módon erőszakosan forgattatott föl.

Ha ezt Ugronék kétségbe vonják, akkor igazat adnak az 1848-iki reactionnak, akkor hiába akarnák ők is a maguk részletezéseivel és bizonyítgatásaival a magyar 1848-as program keresztülvitelét biztosítani, akkor ők komolyan és őszintén nem vehetik célba a 48-as programnak sem egyszerre, sem fokozatosan való keresztülvitelét, akkor ők nem 48-asok, hanem el vannak határozva lélekben és gondolatban arra, hogy elfogadják az 1867-iki közösügyes alapot, delegatióستul, mindenestül.

Hagyján, ha csak a programtartalmának bár teljesen fölösleges praecisirozását vette volna célba Ugron, de az, hogy a kivitel módját akarja előre programmszerűleg meghatározni, oly valami, a mi álmélkodást idézett elő mindenkinél. Ki tudja mily távolságban van a megvalósítás idejének megérkezése, mi minden történik akkoráig, milyenek lesznek az akkori körülmények. És szerinte előbb át kell esni az előkészítés stádiumán, például előbb nevelni kell a magyar hadsereg számára magyar tiszteket s majd csak akkor, ha meg lesz minden, mi az előkészítéshez tartozik, lehet hozzáfogni a magyar hadsereg felállításához, hogy ez azután öt év alatt végrehajtassék. Évtizedekről lehet szó s ő már most előre akar mindent kiczirkalmazni; és mindaz, a mi

most meg volna állapítandó, programmszerűleg kötelező lenne évtizedeken át, discussio és controversia tárgya volna állandóan hosszú éveken át; innánk a medve bőrére vagy összekapnánk fölötte, mielőtt a medvét meglőttük volna. Hallottunk sok dicséretet Ugron szónoki képességéről, hallottunk az ellentáborból örömrivalgást pártbontó vállalkozása fölött, de azt, hogy ezekben a jövő zenéjeféle gondolatokban államférfiúi eszmét látott volna valaki, eddig ugyan nem tapasztaltuk. Tartózkodott is ő maga is attól, hogy egy teljesen megállapított és rendszerbe foglalt tervvel álljon elő, a mit pedig, miután egész actiójának tárgyilagos alapját ezen kiczirkalmazás képezi, méltán meg lehetett volna várni; elmondott egyszer és máskor is sok mindenfélét, kiterjeszkedett még apró részletekre is, de egész előadása rhapsodicus maradt, érezte, úgy látszik, hogy e téren nincs biztos talaj lábai alatt.

De ez az egész dolog korántsem oly képtelenség, milyennek első tekintetre látszik. «Ebben az örülségben van rendszer.» Hogy jobban rámutathassunk, kissé bővebben kell vele foglalkoznunk, bár mennyire visszavettség is foglalkozni oly valamivel, mi oly kevésbé bir a komolyság criteriumával.

Szükséges-e, czélszerű-e, hogy a magyar hadsereg ne egyszerre, hanem hosszabb előkészítés után fokozatosan állíttassék föl; könnyebben meg lehet-e nyerni a korona beleegyezését a függetlenségi vagy 48-as program megvalósításához az ily eljárásnak kilátásba helyezésével?

Ha addig nem akarjuk felállítani a magyar hadsereget, míg nem mentünk át az előkészítés stádiumán,

míg például nem neveltünk megfelelő számú magyar tiszteket, akkor várhatunk vele az idők végéig. Mindaddig, míg nem lesz elhatározva a magyar hadsereg felállítása, mindazon okok és körülmények, melyek most a magyar ifjakat a szolgálattól visszatartják, fenn fognak állni változatlanul. Az a körülmény, hogy Ugron Gábor foglalta el a miniszterelnöki széket a fokozatosság programjával s hogy most már megkezdődnek a magyar hadsereg felállítására szükséges előkészítő lépések előzményei fölött a «tárgyalások», nem nyújtana a magyar szülőknek elegendő biztosítékot arra nézve, hogy magyar hadseregbeli tisztek lesznek fiaikból, mert hát ki tudja mikor fogna még a valóságos felállítás bekövetkezni. Ha fel akarjuk állítani a magyar hadsereget, nincs más mód, mint megtartani egyelőre a magyar ezredekben szolgáló osztrák tiszteket. Köszönöm az ilyen magyar hadsereget, ezt mondják? Én beérném az ilyennel is csak lenne minél előbb. Ha az osztrák tiszteket megesketjük a magyar alkotmányra, magyar tisztekké lesznek, mint tisztességes emberek megtartják esküjüket. Az osztrákokban különben megvan az a virtus, hogy azt tartják: *dessen Brod ich esse, dessen Lied ich singe*. Reménylenünk kell, hogy a hadsereg szétválasztása után most nem fog azonnal következni a két hadseregnek egymás elleni vezénylése, de még ha ily eshetőségekre gondolunk is, ne feledjük el az épen most Aradon fölélesztett emlékeket, ne feledjük el, hogy voltak az osztrák tisztek közt olyanok is, kiket az idealizmus és hősiesség elvitt az aradi Golgotháig.

Ez nem akadály; és még ennél kisebb baj volna az, hogy nem is kapnánk hadügyminiszternek való embert.

Mert hát Ugron ezt is felhozta. Ilyet is nevelni akarna előbb s majd csak azután fogjunk a magyar hadsereg felállításához? Majd csak fogunk egyet valahol, minden-
esetre inkább egy Mészáros Lázárt, mint egy Fejérváryt, ha nem katonát, hát civil embert; e miatt majd csak megleszünk valahogy. Ez az akadály egy cathegóriába tartozik a consulsági bútorok fölötti osztozás nehézségével.

Miért kellene az előkészítés stádiumán túl még öt év a tényleges fölállításhoz, miért állítanánk fel csak egy-egy hadtestet évenként? A magyar ezredek megvannak, a territorialis rendszer keresztül vitetett, az egész kettéválasztás csak annyiból állana, hogy halb rechts, halb links! Segédcsapatok, tábornoki kar, felszerelés és készletek — mindezekből ezer akadályt kovácsolhat természetesen a nemakarás, mely mindig sok nyögéssel jár, de ha megvan az akarat, önként elsimul s elenyészik minden akadály. Ezt pedig föl kell tennünk, hogy az akarat meglesz, mert hiszen békés úton alkotmányos eszközökkel akarjuk a függetlenségi programot megvalósítani. Mihelyt egyszer elérkezik a függetlenségi párt programja részére az idők teljessége, mihelyt meglesz az illetékes tényezők beleegyezése, a magyar hadsereg úgy fog előállani, mint Minerva kész fegyverzetben Jupiter fejéből, vagy így vagy épen nem.

A hadászati tudományban való nagy járatosság negélyezésével szoktak előadatni mind ezen nehézségek, pedig ezek kiválóan politikai természetűek; az igazi tudományos képzettség, és annál könnyebben, minél nagyobb, majd tud pactálni a politika exigenciáival.

Micsoda szerencsétlen gondolat az, hogy azért szükséges a hadsereg fokozatos átalakítása, mert határunkon áll a muszka, hadseregünk harczképességét nem szabad meggyengíteni egy pillanatra sem! A muszka ott áll évek óta, azóta ráértünk volna hadseregünket átalakítani, akár fokozatosan is, és ott fog állani még isten tudja meddig. Addig várjunk, míg onnan eltakarodik, hogy azután egész kényelemmel láblógázva foghassunk előbb az előkészítéshez, majd a keresztúlviteli öt éves cyclushoz? Az alatt a muszka visszajöhet kétszer is. Ha hozzáfogunk a fokozatos átalakításhoz addig, míg farkasszemet kell nézni a muszkával, akkor épen azt teszszük, hogy hosszú időre csináljuk meg a desorganisatio állapotát, állandósítjuk az átalakulási állapot bizonytalanságát, állandóan csökkentjük a hadsereg harczképességét. Nem sokkal czélszerűbb-e gyorsan és erélyesen átesni a műveleten s megszerezni minél előbb a monarchia részére a harczképességnek azt a fokozását, melyet a magyar hadsereg felállításától várni lehet; hiszen az volt mindig egyik fontos érvünk, hogy mindaddig nem érezhetjük magunkat biztosságban, míg az osztrák czopf helyett egy hazafiuságtól lelkesülő s a magyar nemzet harczias tulajdonságait teljes mértékben érvényesítő hadseregre nem támaszkodhatunk.

A fokozatosság tehát sem szükségesség, sem czélszerűség által indokolva nincs, sőt a czélszerűségi szempont egyenesen ellene szól. De azt hiszik talán, hogy a koronát könnyebben meg lehet nyerni a függetlenségi programm részére a fokozatosságnak kilátásba helyezésével? Azt akarják elhiteni a függetlenségi párt közönségével, hogy ez az útja annak, hogy a pártnak

egyik legfőbb óhajtása habár nem rögtön, de biztosan teljesezésbe menjen?

Igenis teljes joggal remélhetik, hogy a fokozatosság programjával a korona bizodalját megnyerik. És itt van épen az egész Ugron-féle actiónak csomója, itt mutathatunk rá, hogy mindaz, mit ő a kiviteli módozatoknak előre való meghatározásáról beszél, maga a fokozatosság tana korántsem oly képtelenség, milyennek első tekintetre látszik. Tudja Pál, mit kaszál.

A korona nem fogja elfogadni a fokozatosság programját, hanem igenis *elfogadja azokat az embereket*, kik a fokozatossági programmal állanak elébe. Nem fogadja el a fokozatosság programját valószínűleg azért sem, mert maga sem tartaná czélszerűnek a fokozatos átalakítással egy hosszas provisorius állapotot létrehozni s ezzel a hadsereg harczképességét hosszú időre kétéssé tenni, de nem fogadja el főleg azért, mert neki a hadsereg kettéválasztása, a magyar hadsereg, nem kell sem egyszerre, sem fokozatosan. És ha nem akarja a czélt, természetesen nem akarja az eszközöket, nem fog rálépni arra az útra, mely a magyar hadsereg felé vezet s nem fogja megengedni, hogy az általa kinevezett kormány ebben az irányban egyetlen lépést tegyen. De igenis kész lesz szóba állani a fokozatossági program embereivel, mihelyt ezeknek esélyeik lesznek a parlamenti többség elnyerésére, mert tőlük nem fogja féltetni a közös hadsereg intézményét s az ezen nyugvó birodalmi egység rendszerét.

A fokozatossági formula szabad kezét enged a koronának és oly tág keretet biztosít a hivatalba lépő

függetlenségi vagy 48-as kormánynak, hogy azon belől azt csinálhat a párt programjának mellőzésére és ki-játszására, a mit akar. Axiomának tartatott eddig a közjogi ellenzéknél az egész vonalon, így volt mondva a bihari pontokban is, hogy a párt az 1867-iki közös-ügyes alapon kormányzást nem vállal, ezt csak az esetben teheti, ha elveinek teljes keresztülvitele a korona beleegyezése által is biztosítva van. Ezt a sar-kalatos tételt Ugronék elejtik, elejtik nemcsak az által, hogy a pure et simple megvalósítás helyett az elő-készítés és ennek befejezése után a fokozatos végre-hajtást helyezik kilátásba, de elejtik egyenesen, mert Ugron kimondotta, hogy a függetlenségi pártnak, ha többségre jut, el kell vállalni a kormányt a mostani alapon, a pártnak be kell menni a delegációba, s majd azután kell igyekeznie keresztül vinni a maga elveit. Az ily módon való kormányvállalás és a fokozatos eljárás az ő programjában a legszorosabb kapcsolatban áll. Íme az új 48-as párt álláspontja, szemben még a volt balközép álláspontjával is.

Micsoda esélyei volnának ennek folytán a függetlenségi program keresztülvitelének? Képzelteri-e azt valaki, hogy az új függetlenségi vagy 48-as kormánynak, a mint beül a nyeregbe, az lesz első dolga, hogy a koronával szemben fölvesse a magyar hadsereg fel-állítására szükséges előkészületeknek kérdését? Vajjon azért ült-e be a piros bársonyszékekbe ma, hogy a korona visszautasító nyilatkozata folytán azokat holnap másoknak átengedje? Nem fogja-e azt tartani feladatának, hogy mindenekelőtt gondosan kipuhatolja, vajjon megkísérelteri-e a kérdés megtételét s ha erre a pillá-

nat éppen kedvezőnek nem mutatkozik, várjon valami alkalmas körülményre vagy fordúlatra, várjon esetleg éveken át s magát ottfelejteti, mint a kinek nem is volt más feladata, mint beülni a bársonyszékekbe? S a korona mit fog adni az oly emberekre, kik már oly lényeges concessiót tettek a baloldali párt eredeti álláspontjából, mely nem azt mondta: a magyar hadsereg felállításának irányában akarjuk a hadügyet fejleszteni, hanem azt mondta: magyar hadsereget akarunk. A korona igen jól fogja látni, kikkel van dolga s cselekedni fog a szerint. S a magyar hadsereg előkészítése s fokozatos életbeléptetése helyett majd fogunk látni a mostaniakhoz hasonló fejleményeket, a közös hadsereg intézményének fokozatos megcsontosodását, a honvédségnek a honvédjellegből való fokozatos kivetköztetését, függetlenségi vagy 48-as kormány auspiciumai alatt, a 48-as programm nagyobb dicsőségére.

Hát lefelé mit fog mondani az új kormány annak a közönségnek, mely örömrivalgással üdvözölte mint egy szebb jövőnek zálogát? Egy ideig fog táplálkozni ez a közönség saját lelkesedéséből, de előbb-utóbb mégis azt fogja mondani: lássuk már a medvét! Nem fogja beérni azzal, ha ilyenformán akarnák biztatni: édes barátim, legyetek türelemmel, Róma nem épült fel egy nap alatt; most már jó kézben van az ország ügye, nekünk teljes reményünk van, hogy mindent jóra viszünk, csak támogassatok hűségesen, mert erre múlhatlanul szükségünk van. Gyanus lesz ez a beszéd s a közönség összehasonlításokat fog tenni a régi baloldal és az új 48-as párt, Tisza Kálmán és Ugron Gábor között. S ez aligha az utóbbinak fog javára

kiütni. Tisza Kálmán elvállalta elvtagadási tettének odiumát; nem sokat okoskodott, nem igen szépítette eljárását, körülbelül bevallotta, hogy ő bizony nem akarja életét egy hosszú és bizonytalan küzdelemben elfogyatni s a kedvező alkalmat uralkodási szenvedélyének kielégítésére elszalasztani. Ugron Gábor más-képen czirkalmazta ki magának a jövőt. Ő nem akarja bevallani, hogy szívben és lélekben leszámolt függetlenségi elveivel; ez nem is volna időszerű, mert hiszen egészen mások voltak a körülmények, mikor Tisza Kálmán a maga úrszínváltozását végrehajtotta; ő készre ment, a Deák-párt akkor magával jó tehetetlen volt, míg most úgy össze van verődve a kormány-párti consortium, hogy abba még oly erős ékkel se lehet behatolni, a milyen Apponyi Albert és társai. Maradjunk tehát függetlenségi és 48-as, vagy egyszerűen 48-as párt, hanem igyekezzünk a pártot átgúrní s fokozatosan átalakítani; meg kell tartani minden módon azokat a választókerületeket, melyek eddig hűségesen támogattak, ezek képezik a mi hozományunkat, személyes ragaszkodás és a megszokott függetlenségi és 48-as szólamok által sikerülhet őket továbbra is megtartanunk s átídomítanunk; tördeljük le azokat a szögletességeket, melyek eddig kormányképeségi reputációnknak ártottak s a más pártbeliek velünk való szorosabb barátkozásának útjában állottak. Így tömören együtt maradva s a kormány képtelenségi rossz hírből megszabadulva, mi képezhetjük majd magvát egy nagy «ellenzéki pártnak», melynek azután teljes mértékben meglesznek esélyei arra, hogy a hatalom polczára lépjen. Miként fogunk ezután befelelni azoknak,

kiknek hátán bejutottunk, ha netalán még a 48-as programra emlékeztetnének, — kommt Zeit, kommt Rath, rá érünk erről majd akkor gondolkodni. Ki fog tünni, hogy a különbség Tisza Kálmán és Ugron Gábor közt abban áll, hogy Tisza feladta elveit előlegesen, Ugron a fokozatosság tanával szabad kezét akar biztosítani magának arra, hogy ad grecas calendas halaszthassa elveinek keresztülvitelét vagyis feladhassa azokat utólagosan. Annyi kétségtelen lesz, hogy kettőjük közt Tisza eljárása volt az őszintébb és egyenesebb, Ugron Gábor rehabilitálta Tisza Kálmánt.

IV.

Ilyen az Ugron-féle actio logicája.

«Ha valakinek szemei vannak a látásra, látja; ha valakinek fülei vannak a hallásra, hallja.» De *akar-e* látni és hallani mindenki? A körülmények olyanok, hogy az Ugron-féle vállalat valódi természete és hordereje, daczára annak, hogy teljesen átérthető, elburkolva maradhat hosszabb időn át. Az elvhűség a legközelebb lefolyt válság alkalmával megállta helyét; az az erős vegytani reagens, melyet az Ugron-féle éles támadás öntött az anyagra, sorakozásra készítette a rokon elemeket, de a két különböző áramlat már megvolt azelőtt is, és nem lehet tagadni, hogy a párt nagy zöme nem tanúsította mindig a kellő éberséget szemben a kisebbik árnyalat befolyásával. Így történt, hogy mint fentebb rámutattam, túlságba ment, midőn az illoyalítás vádjá ellen tiltakozott, és így történt különösen, midőn a nagy véderővita alkalmával és a hon-

védelmi tárcza tárgyalásakor magát a fokozatosság eszméjét is be engedte csempésztetni a párt által benyújtott határozati javaslatokba. Legyen szabad reményleni, hogy a függetlenségi és 48-as párt most, midőn látja, mily veszedelmet rejtett kebelében, jövőre óvakodni fog hasonló dolgoktól, a megszakadt régi barátság fonalának újból való összekötése s a párt imposans tömörségének visszanyerése céljából nem fog gondolni compromissumokra, barátságunk nem fogja áldozatul hozni az elvi álláspont szeplőtlenségét. Ehhez nem kis mérvű és állandó vigyázat kell, mert kétségtelen, hogy sok kedvező körülmény forog fenn az Ugron-féle törekvések valódi természetének elpalástolására.

Például, a multkor végbement válakozás után a kormánypárt legtekintélyesebb organuma, a Pester-Lloyd ezt mondá: nekünk nem nagy örömünk van az egész dologban, mert attól tartunk, hogy a parlamentben egy szélsőbal helyett kaptunk kettőt. Ez bizonyítvánnyul tekinthetnék az új 48-as kör számára, pedig arra épen nem alkalmas, hiszen tudjuk, hogy a kormánypárt annál inkább félti valamely párttól a maga hatalmát és érdekeit, minél közelebb állónak tudja magához, azért tanúsított mindenkor a mérsékelt ellenzék irányában még nagyobb animositást, mint a milyen-nel bennünket üldözött.

De a mi legfőbb, az Ugron-párt folytonosan fogja hangoztatni a szélsőbaloldali közjogi elveket, bár azoknak a fokozatosság elméletével kapcsolatosan semmi értékük nincs; s a hang a Jákóbé lesz. És általában még nagyon távol van azon idő, midőn az Ugron-párt emberei, ha ugyan általában lesz belőle valami, elér-

hetik vágyaiknak célját s midőn majd előállhatunk mi is azzal, hogy hadd lássuk hát azokat az előkészületeket és fokozatokat; addig egész kényelemmel folytathatják az elvek hangoztatásának játékát s minket azon kellemetlen helyzetbe hoznak, hogy folytonosan sziveket és veséket vizsgálni, gyanúsítani látszassunk. Annyi idejük van, hogy az alatt meg is javíthatják erkölcsüket, visszatérhetnek a régi elvhűséghez is.

Jelentékeny hasznót húzhatnak abból a boldogtalan cím- és program-hercehurczából is, mely a pártot bölcsejétől fogva kíséri. Nem tilthatja meg nekik senki a 48-as cím használatát. Azt a kórságos cím- és programszövegezési vitát, melyet 1884-ben végleg elintézettnek hittünk, ők újra felelevenítették, ezzel kötöttek bele a pártba, halászni fognak bizonyosan a zavarosban.

Kossuthtól ugyancsak «kikaptunk» nemrég a címvajadásokért. Jött mint haragos vén Toldy, mondván: «Nem elég, hogy tiszta czimert hagya rátok, Védeni a sírból járjon fel apátok?» Nem mondom, hogy egészen érdemetlenül dorgált; de hát már nekünk meg van ez a házi bajunk, sőt tagadhatatlanul fontos szerepet játszik pártéletünkben. Hogy is volt hát az az 1884-iki rendezkedés? Legyen szabad itt elmondani, annyival inkább, mert hézagosan volt előadva a lefolyt válság alkalmával.

Az 1874-iki évben tizenhárman, ha jól emlékszem kiléptünk a balközépből, helyesebben baloldali pártból, midőn ez az elvtagadás terére lépett; megvagyunk még közülök e pillanatban a képviselőházban Ugron, Bartha, Csávolszky s e sorok írója. Kiléptünk s kijelentettük

egyszerűen a 48-as pártbelieknek, hogy készek vagyunk velök egyesülni. Mi nem követeltünk új pártalakulást, új programmot, új címet, mindez a 48-as párt többségének óhajta volt. A régi 48-as párt körében személyi differentiak keletkeztek, ez adhatta az első impulst új cím fölvételére; de az ajánlott függetlenségi cím mellett szólottak fontos tárgyilagok is. Ez látszott leginkább megfelelni annak a történelmi hivatásnak, melynek a párt kicsiny létére is teljes öntudatával birt; nagyobb arányukban látszott czélszerűnek e hivatásnak adni kifejezést a helyett, hogy taxetive soroltassanak föl a napirenden levő kérdések, mint valamely egyes képviselő programbeszédében. Czélszerűnek mondatott akként szerkeszteni az új programmot, hogy annak keretében a nemzeti függetlenség összes hívei elférjenek, helyét találhassa maga Kossuth is. Nekünk volt balközépieknek ez ellen nem volt kifogásunk. Jól tudtuk, egyébiránt, hogy nincs senki a volt 48-asok közt, a ki a dynastiával való szakításból akarna csinálni pártprogrammot; úgy vélekedtünk, hogy a függetlenség értelmezésében az idő szerint nem forog fenn semmi kétértelműség. De általában úgy vélekedtünk, hogy a cím nem bir fontossággal, lélek az a mi elevenít; Gueux-nek, nyomorultaknak nevezték azt a pártot, mely Németalföldet a spanyol járom alól felszabadította. A régi 48-as párt 49-esebb volt, mint újabb időben az a függetlenségi párt, melynek most Ugronék a 49-ességtől akartak megtisztítani.

Ez a függetlenségi pártnak s az 1874-iki rövid és általános programnak genezise.

Csak 30-an kezdtük pályafutásunkat az 1875-iki

választások után, 1878-ban felszaporodtunk 70-re, 1881-ben 90-re. 1883-ban fordult elő a Szikszay-parlament név alatt ismeretes, de épen nem momentosus mozgalom a párt kebelében, melyre Ugron újabban ismételve hivatkozott. E mozgalom természetére nézve hasonló volt a mostanihoz, a különbség abban áll, hogy az akkori egészen intra muros maradt, a mostani pedig a piacra vitetett. Voltak akkor is, voltak mindig, olyanok a párt tagjai közt, kiket nem elégített ki a párt által elfoglalt s passivnak mondott álláspont, a kik «activ» szerepet óhajtottak, a kik minden áron utakat és módokat akartak találni a kör négyszögítésére; egyéni hajlamok és dispositiók játszottak közre akkor is; a párt kettészakadása volt kilátásba helyezve, de midőn kisült, hogy tárgyilagos okok nem forognak fenn, személyes támadások és nyilvános polemia nem használván ki a helyzetet, a mozgalom csakhamar lecsillapult s egy semmit mondó párthatározattal véget ért.

1884-ben, mielőtt az új választások után az országgyűlésre egybegyűltünk, ismét volt mozgolódás. Az erdélyiek részéről az mondatott, hogy ha e sorok írója lesz továbbra is a párt elnöke, ők a körbe nem lépnek be. Felhozatott nevezetesen, hogy az eddigi elnök a merev álláspont körül törekszik a pártot együtt tartani minden alkalommal. A mely perczben erről értesült, azon perczben kész volt e sorok írójának azon elhatározása, hogy, ha birná is továbbra a többség bizalmát, az elnökséget semmi szín alatt sem vállalja el. Ki legyen elnök, az volt a kérdés. Irányi Dánielre gondolt önként mindenki. Az általános tisztelet mellett, melyben részesült, kívánatossá tette meg-

választatását azon körülmény is, hogy legyen vége azoknak a kellemetlenségeknek, melyeket a 48-as párt külön fennállása okozott a párt beléletében. Irányi ugyanis nem csatlakozott az 1874-ben keletkezett függetlenségi párthoz, hanem állhatatosan ragaszkodott ahhoz, hogy a régi 48-as párt továbbra is fennáll. Eleinte volt e pártnak néhány tagja, de végre csak Irányiból és Csanády Sándorból állott; tagadhatlan azonban, hogy a vidéken folytonosan fentartotta magát a 48-as párt-elnevezés. Nem is volt eszében senkinek, hogy ellene írtóháborút indítson; azok közt, kik magukat függetlenségieknek és 48-asoknak nevezték, teljességgel nem volt sem elvi szempontból, sem buzgóságban vagy modorban legkisebb különbség, de surlódásokra, ízetlenkedésre mégis adott alkalmat a fenforgó két rendbeli elnevezés. Mihelyt valahol némi összezörrenés támadt az ugyanazon pártbeliek közt, azonnal volt mibe kapaszkodni, tárgyilagos okkal fedezni a tisztán személyes herczehurczát. Le akartunk végleg számolni ezekkel az ízetlenkedésekkel is, de főleg az volt élénk óhajtásunk, hogy Irányi végre tagja legyen a pártkörnek, hogy Irányit absorbeáljuk. Ez okból, ezen cél elérése végett jött létre azon megállapodás, hogy az 1874-iki függetlenségi elnevezés és a rövid s általánoságban tartott program változatlanul fentartatván, *csatoltassék* hozzá a régi és formailag folytonosan fentartott 48-as párt címe és részletekre kiterjeszkedő programja. Így jött létre a most fennálló függetlenségi és 48-as párt és annak programja.

Szó férhet hozzá, helyesek voltak-e mindezen transz-
actiók. Lehet mondani, hogy 1874-ben kár volt meg-

bontani a régi 48-as párt consistentiáját, de ha már megtörtént, Irányi részéről nem volt helyes eljárás a külön 48-as pártnak minden áron való fentartása; lehet különösen mondani azt is, hogy 1884-ben nem volt helyes egy ember kedvéért újra megbolygatni a pártnak elnevezését és programját, ha mindjárt csak kibővítés által is. De egy hasznos tanúság mindenesetre folyik épen az utóbbi tényből a most fenforgott differentiák kellő méltatására nézve. Miért nem utasítottuk vissza határozottan akár a névváltoztatást akár a, program kibővítését? Azért, mert senkinek se volt elvi kifogása akár a 48-as cím, akár a 48-as részletes program ellen, miután soha sem volt eszében bárkinak is oly párttá alakítani át a függetlenségi pártot, mely tovább menve az 1848-iki közjogi vívmányoknál, az osztrák háztól való elszakadást és az Ausztriával való personaluniónak elvetését tűzze ki céljául. És nem volt senki, a ki ne lett volna pietással eltelve 1848 iránt, melyet akkor 1849-től elválasztani még nem jutott eszébe senkinek. Az abszolút nemzeti függetlenség legbuzgóbb barátjának sem lehetett kifogása 1848 ellen, ha nem tekinthette volna is egyébnek, mint oly részletfizetésnek a nemzet elidegeníthetlen nagy kincséből, milyenben 300 év óta nem részesült. Egyedül az volt tehát a kérdés, vajjon el lehet-e vállalni a kettős cím, a programkibővítés és részletezés szóval a fennálló keret nem összerombolásának, de némi megbolygatásának kellemetlenségét azért, hogy a pártelnök-választás kedvező megoldást nyerjen, hogy Irányi a pártba bekebeleztessék, hogy a 48-as ízetlenkedések vége legyen s a 48-as párt címe használatának

minden odiuma végleg megszüntettessék. Erre a párt, majdnem egyhangulag igennel válaszolt.

Én azt hiszem, nem épen rosszul csináltuk meg ezt a dolgot 1884-ben; és az Ugron-féle actiónak nem épen legkevésbé káros eredménye az, hogy azokat a már elenyésző kellemetlenségeket újra felbolygatta. Teljes elferdítése volt az 1884-iki rendezkedésnek azt állítani, hogy a párt ez alkalommal repudiálta 1874-ben elfoglalt álláspontját s visszatért a régi 48-as alapra; a párt nem térhetett vissza erre az alapra azon egyszerű oknál fogva, mert attól soha el nem tért. Vajjon Ugron és Bartha, midőn 1874-ben beléptek a függetlenségi pártba, azzal az öntudattal tették ezt, hogy átugrották a *pragmatica sancti*ót, a *personal*-uniót s ráállottak a Kossuth-féle incompatibilitás lejtőjére? Azzal az öntudattal léptünk be akkor a függetlenségi pártba, hogy maradunk a kik voltunk, mindazok, kik komolyan vették nemcsak a 48-as párt, hanem a Tisza-Ghiczy baloldal elvi álláspontját; épen így, 1884-ben azzal az öntudattal fogadtuk el mindnyájan az Irányi-compromissumot, hogy maradunk a kik voltunk, nem esett rajtunk semmi változás.

És ha szó lehetne arról, hogy az 1874-iki függetlenségi cím a 48-assal, az 1874-iki rövid program a régi 48-assal ellentétben áll, akkor sem állana az, hogy miután a programban ott van egyéb részletezés közt a *personal*unio is, most már ez az egész programnak legmarkánsabb része, hogy most már csak is ezt kell benne látni, csak is ezt lehet belőle kiolvasni, a többi a mi benne van, mind elvesztette jelentőségét. Ha ellentétes volna a két program, ha csak

árnyalati különbség is volna a kettő közt, akkor csak az következhetnék belőle, hogy a pártban egybe vannak foglalva, compromissum alapján, a két különböző elvnek és iránynak hívei, együtt maradtak, ha úgy tetszik, ad hoc, ideiglenesen a közös működésre: de azt mondani, hogy a personalunio kiszorította a függetlenség elvét, ez oly kényes feltevés, oly indokolatlan állítás, mely minden alapot nélkülöz.

Ugronék most azt akarták, hogy a párt adjon ik egy nyilatkozatot, melyben kijelenti, hogy alapelvének a personaluniót tekinti. És szó volt róla, hogy a szakadás elkerülése kedvéért a másik részről is fog ilyenforma indítvány tétetni. Ez nem jelentett volna egyebet, mint a függetlenség eszméjének, a nemzet ehhez való elévülhetlen jogának, kiirthatlan legfőbb aspiratiójának megtagadását. Mert egészen más dolog lett volna 1874-ben megmaradni a 48-as czímnél és programnál s nem egyedül a függetlenség szót tűzni zászlóra, mint letörülni a zászlóról ezt a szót, miután ott kitűzve volt s egy évtizeden át szolgált harci jel gyanánt. A párt tagjai híven ápolhatták keblükben a függetlenség elvét akkor is, ha a párt elnevezésében és programjában nem nyert pregnans kifejezést: de a célbavett módosítással annak adtak volna határozott kifejezést, hogy elvben, végleg és örökre le akarnak mondani a minden nemzetet megillető állami függetlenségről, hogy a magyar nemzet számára a pragmatica sanctio és personalunio az a non plus ultra, melyen nem szabad túlmenni még aspirációiban sem.

Ily meghátrálást elkövetni nem volt szabad és nem lesz szabad jövőre sem. Akár correct akár nem a párt

mostani címe, az nem lehet döntő tekintet, mert általában valamely pártnak elnevezése nem bir nagy fontossággal. De igenis nagy fontossággal bir az, hogy a párt ne tegyen semmi olyat, a mi a meghátrálás benyomását tenné a közönségre okvetlenül.

Nem lehet tagadni, hogy, ha már választani kell a különböző címek közül, a pártnak épen a «függetlenségi» a leghelyesebb címe. A magyar nemzetnek a függetlenségre való törekvése nem az 1848-iki évtől datálódik, hanem abból az időből, melyben Magyarország koronáját I. Ferdinandnak ajánlották föl; a personal unio épen nem magyar, hanem osztrák publicisticai fogalom, nem az ebben kifejezett észjárás vezérelte elődeinket a függetlenségre való törekvésnek korábbi phazisaiban, hanem egyszerűen az állami függetlenség természetes joga; minden különös formulázás nélkül mondották még az 1791. 10. trv.-cikkben is: Magyarország szabad és független ország, mely semmi más országnak alárendelve nincs. A függetlenségnek azt a tiszta fogalmát kell nekünk fentartanunk, kik azt követeljük, hogy ne csak az 1848-iki törvényhozóknak, hanem az összes szabadságharczok bajnokainak utódai gyanánt tekintessünk. Ezen szabadságharczoknak csak egyike volt az 1848/9-iki s nekünk az azt megelőzőkről sem szabad megfeledkeznünk és nem szabad elfelejtetnünk a hazai közönséggel, hogy pártállásunk hazánk történelmében mélyen gyökerezik. Helyes, ha a nemzeti szabadság eszméjének minden nyilvánulása kifejezésre talál pártunk címében és programjában, egybe kell foglalni e keretben a multat, a közelmultat és a jövőt. Actualis tárgya törekvésünknek lehet az

állami önállóságnak az a korlátolt formája, mely personal uniónak neveztetik, de felednünk nem szabad, hogy az nem igazi, nem teljes állami függetlenség, s hogy nekünk az abszolút állami függetlenséghez van jogunk, hogy minket ettől elzárni joga senkinek nincs, hogy mi ha beérjük a függetlenség korlátolt mérvével, azt saját elhatározásunkból tesszük, hogy, ha velünk szemben nem tartják meg azon pactumokat, melyek mellett a függetlenség korlátozását elfogadtuk, akkor elévülhetlen jogunk a teljes állami függetlenséghez azonnal vissza áll.

Nem volt senkinek esze ágában sem 1884-ben, hogy a függetlenségi címet megtagadja, nem volt eszében senkinek, hogy az 1874-ki rövid program kétértelműségét beismerje vagy szükségesnek tartsa, hogy a párt álláspontjának tisztaságát szemben a más pártok követeléseivel vindicálja; fentartandónak határozta a párt úgy a függetlenségi címet, mint a rövid programot, ez foglalta el a szövegezésben az első helyet, ez maradt, ha úgy tetszik, a főcím s a program lényege. Nem vellicálta senki azóta ezeket a dolgokat, a cél, t. i. Irányi bekebelezése is a 48-as névvel való éléssel járó ízetlenkedések megszüntetése szerencsésen el lett érve. Tisztában volt mindenki a párt álláspontjával és törekvéseivel. Most ismét fel van bolygatva a címkérdési ízetlenség. Az Ugron-párt azt fogja tenni a mit maga jónak lát, de van a függetlenségi és 48-as pártnak egy mindenesetre közös ügye, az t. i., hogy tisztázva legyen a két fél közti viszony s a címkérdés miatt egyik és másik is megszólás tárgyává ne legyen. A fentebbiek alapján én azt tartanám legjobbnak, hogy

a függetlenségi és 48-as párt nevezze magát függetlenségi pártnak, Ugronék pedig, miután igazán színt vállalni ez idő szerint semmi esetre sem lesznek hajlandók, ám használják a 48-as párt nevezetét. Az, hogy az egyik legyen «függetlenségi és 48-as párt», a másik pedig, mintha csak félig, de mégis az akarna lenni, mi a másik, magát «48 as pártnak» nevezze — nevetség tárgyává lehetne még a mi cifra pártelnevezési viszonyaink közt is. Van egy visszásság, mindig ilyenekkel járt az e dologgal való vesződés, az t. i., hogy a párt érdemes elnöke lenne függetlenségivé, az ő régi kedvencz 48-as címét mások vinnék el; ez a helyzet azonban részben már is megvan; noblesse oblige, viszonozza most a közjóért azt, a mit az ő kedvéért mi tettünk 1884-ben.

V.

A kormányképesség hiánya tekintetik a függetlenségi párt Achilles-sarkának. Ezt a themát zsákmányolja ki ellene a siker legtöbb esélyeivel a kormánypárt, ezzel sikerült Ugronéknak már kilépésök előtt is a pártot több alkalommal tévútra csalni, ezzel fognak kétségtelenül határt keresni ezután is a kimaradhatlan controversiában.

A függetlenségi párt épen az ellenkező eszközökkel szerezheti meg magának a kormányképességet, mint a milyenektől várják Ugronék.

A kormányképesség kérdése szoros összefüggésben van a parlamentarismus kérdésével. Mióta a Szalay—

Eötvös—Csengery centralista consortium előadta nálunk a parlamenti kormány elméletét, bizonyos illúziók és fallaciák fészkeltek be magukat a magyar politikai életbe, melyekből sehogy sem birunk kigázolni. Nekik tökéletesen igazuk volt, én legalább teljesen osztozom felfogásukban, midőn azt mondták, hogy az úgynevezett parlamentarizmus kormány formája, mely szerint a parlamenti pártok egymást felváltva veszik át az ország ügyeinek vezetését, a legjobb kormányforma. De nagy csalódásban éltek, ha azt hitték, hogy ezt a formát csak decretálni kell s meg lesz föltétlenül. A tapasztalás teljesen bebizonyította azóta, hogy a mi viszonyaink közt a parlamenti kormányrendszert a maga teljességében, sőt hozzátehetjük lényegében, megvalósítani nem lehet; a centralista iskola által hirdetett igazságokból annyi maradt meg, hogy a felelős minisiteri tárczarendszer jobb, mint a régi dicasterialis; megvalósult a parlamentarizmusból is annyi, hogy a parlament lett véglegesen a politikai élet gyúponja, hogy a parlamentben szerzett hírnév lett a lépcső, melyről a politikai egyéniségek a hatalom polczára lépnek; de az, a mi a parlamenti rendszer lényegét képezi, a pártoknak a kormány elfoglalásában való váltakozása, az a bizonyos politikai váltógazdaság mindeddig nem lett valóság s nincs is rá kilátás, hogy egyhamar azzá legyen.

Nálunk nem megy az a kedélyes váltógazdaság, mert oly kérdések forognak fenn, melyek az államrendnek alapjait foglalják magukban s a pártok ezen kérdések körül csoportosulnak. Az államrend fennálló alapját meg lehet változtatni, de afféle parlamentarizmus váltakozás tárgya nem lehet. Ha a függetlenségi párt

felülkerekedik, megszünteti a közösügyes rendszert, eltöröltetését eszközli az 1867-iki XII. t.-cikknek; ha azután ismét a közösügyes párt jut többséghez, az ismét visszaállítja a közösügyi rendszert s az 1867. XII-öt; a függetlenségi párt létrehozza az önálló magyar hadsereget és a külön vámterületet, a közösügyes párt ismét visszaállítja a közös hadsereget és közös vámterületet, és kezdik újból ismételve a szerint, a mint egymás ellen többségre jutnak — ez egyszerűen képtelenség. A közösügyi államrend ép oly kevésbé képezheti nálunk parlamenti váltakozás tárgyát, mint nem képezheti például Franciaországban a monarchia és respublica; sőt a közösügyi rendszer fenmaradása és megszűnése mélyebbreható változást képvisel nálunk, mint a milyent hozna létre Franciaországban a nevezett két kormányforma változása. Mindaddig, míg a közösügyi rendszer fennáll, csak oly párt kezelheti az ország kormányát, mely ezen rendszer alapján áll, mindaddig a függetlenségi párt nem kormányképes. A függetlenségi párt nem kezelheti az ország kormányát oly alapon, mely meggyőződésével, programmjával ellenkezik; ha késznek nyilatkoznék e rendszer mellett vállalni az ország kormányát, az annyit jelentene, hogy megszünt lenni az a mi volt, megszünt lenni függetlenségi párt. Ellenben, mihelyt egyszer keresztül vitetik a közösügyi rendszer eltörlése, akkor egyedül a függetlenségi párt lesz kormányképes párt mindaddig, míg az országnak kivívott függetlensége fenmarad. Szó sem lehet nálunk e rendszernek teljesen keresztülviteléről mindaddig, míg a függetlenségi párt programja, a közösügyi rendszer eltörlése meg nem valósul. Ha ez megtörténik, akkor

lehet reményleni, mert valószínű, hogy akkor nem lesz oly párt, mely vissza akarja állítani a közösügyi rendszert, mely a közös ministerium és a delegatio elmúlt boldogságába visszasovárogjon. Lehetnek akkor is olyan emberek, milyenek voltak 1848 után az óconservatívok, de valószínű, hogy ezek nem volnának képesek oly jelentékeny állásba jutni, hogy az egyikét azon két politikai tábornak, melyre a nemzet oszlik, ők képezzék. De még akkor is merülhet fel más akadály a tökéletes parlamentarismus létrejövételében. Meglehet, hogy akkor támad egy olyanforma párt, melyet most maguknak némelyek a 49-esek helytelen elnevezése alatt képzelnek, s ennek lehetnek akkor oly esélyei, hogy ő képezi a nagy politikai pártok egyikét. A «közjogi kérdés» mint fontosságban mindent felülmúló kérdés fenmarad nálunk mindaddig, míg Ausztriával közös fejedelem uralkodása alatt élünk. Mindaddig, míg ez a viszony fennáll, helyzetünk többé-kevésbé abnormis és provisorius marad, igazán consolidált alkotmányos állami léthez csak akkor jutunk, ha Magyarország saját fejedelme lesz a ki más államnak nem uralkodója. Csak is akkor nem lesz közjogi kérdés, csakis akkor alakulhatnak a nagy parlamenti pártok más alapon; csakis akkor léphet életbe nálunk is az egymásnak ellenzékét képező pártoknak az a váltakozása, mely a parlamenti kormányrendszer lényegét képezi.

Ezt bizonyítja az eddigi tapasztalás. Huszonhárom éve, mióta a közösügyi rendszer fennáll, elég hosszú idő, hogy bizonyosságul szolgáljon arra nézve, hogy a milyen volt a dolgok folyása, az nem esetlegesség,

hanem egyenesen a létező viszonyok szükségszerű folyománya. Huszonhárom év alatt soha sem volt arról szó, hogy egyik párt a másikat a kormányon felváltsa; láttunk személycserét, pártcselszövényeket, palotaforradalmakat, egy nagy pártnak capitulációját; majd láttunk azután epuratiót, fejelést és legujabban egy egészen sajátoszerű minisiterelnöki változást, de azért a kormány módja állandóan egy és ugyanazon párt kezében maradt, más párt azt soha meg sem közelítette.

Miként állanak e szerint a függetlenségi párt kormányrajutásának esélyei? A függetlenségi párt teljes öntudatával bir annak, hogy programjának megvalósítása nem egyértelmű az osztrák-magyar monarchia felbomlásával, sőt ez volna a kettős monarchia consolidációjának legbiztosabb eszköze. Ezért törekszik célja felé «békés úton alkotmányos eszközökkel», ezért várja és követeli, hogy mihelyt többségre jut, lépjen kormányra s valósítsa meg programmszerű terveit.

De hát ismerve a helyzetet, tekintetbe véve az eddigi tapasztalatokat, hiszi-e valaki, hogy ez csakugyan ekként fog végbemenni? A dolog úgy áll, hogy utopiát kergetnek, a kik azt hiszik, hogy a függetlenségi párt amugy egyszerűen, kedélyesen, a parlamentar rendszer chablonjai szerint fog kormányra jutni. Oda juthat igenis ezek szerint a chablonok szerint, ha úgy akar kormányra lépni, mint Ugron képzei, hogy t. i. a függetlenségi párt elvállalja a kormányzást a mostani alapon, bemegy a delegációba, a közös kormányba, vállalkozik még Bosznia kormányzására is, és majd csak azután fog igyekezni megvalósítani a maga

elveit, azután fogja előkészíteni a magyar hadsereg felállítását s majd ha az előkészítő lépések is meg lesznek tétetve, akkor fogja öt év alatt létrehozni a magyar hadsereget. Így kormányhoz juthatnak igenis függetlenségi párti emberek, de nem a függetlenségi párt. Ahhoz, hogy a függetlenségi párt lépjen kormányra, azaz, hogy ezen párt programja lépjen életbe, viszonyainknak gyökeresen megváltozása kell, ez nem lesz egyszerű kormányváltozás, hanem rendszerváltozás.

Képzelve el bárki magának azt a Magyarországot, melynek önálló hadserege van, mely Ausztriától elválasztva, külön vámterületet képez. Olyan változást képvisel-e az ily állapot, mint az, mely például Anglia állapotában áll be, midőn Gladstone helyét Salisbury foglalja el, vagy megfordítva? Epochalis esemény lesz az, egy új fejezet a nemzet történetében és nem afféle ma nekem, holnap neked, normalis váltakozás a parlamentarismus körforgásában.

Ha a legnagyobb nehézségek mellett is elérné a függetlenségi párt azt, hogy választások útján többségre jusson, bizonyos-e az, hogy a hatalom oly deferentiával fog viseltetni az alkotmányosság kívánalmai, a parlamentarismus exigenciái iránt, hogy minden ellenállás nélkül elfogadja a függetlenségi programot? Nem valószínű-e, hogy nemcsak ki fogja meríteni az alkotmányosság által megengedett végső eszközöket, de meg fogja kísértetni még azokat is, melyek kívül esnek az alkotmányosság keretén. A «békés úton alkotmányos eszközökkel» való átalakulás nemcsak mi rajtunk áll.

A függetlenségi pártnak tisztában kell lenni, szá-

molni kell ezzel a helyzettel. Várni kell sorára, míg számára az idők teljessége bekövetkezik; addig teljesen haszontalan a kormányképeség elnyerésére irányzott bármely erőködés; a mint az bekövetkezett, önként előáll a függetlenségi párt kormányképesége. Mint Eötvös Károly mondá Nagy-Kőrösön, «Kossuth kormányképes volt 1848-ban, Deák nem volt kormányképes 1861-ben». A barricadeokról lépett a minis-teri polczra — ha szabad nevét ily társaságban említeni — a hirhedett Bach; az in effigie felakasztott Andrássy Gyula az udvar kedvence lett.

A függetlenségi pártnak ugyanaz a rendeltetése s ehhez mért szerepe, a mi volt közvetlen elődjeé, a szabadelvű párté 1848 előtt. Évtizedeken át hirdette ez a nemzeti szabadság s a szabadelvű reform ígéit s alig tudott azokból egy-egy töredéket megvalósítani. Egyik eredménytelen országgyűlés követte a másikat, megfeneklettnek látszott az egész nagyszabású mozgalom; és az 1848-iki események egyszerre meghozták a bő aratást, alig győzték törvény alakjában megszerkeszteni a megérlelt eszmék tömegét. De ha nem lettek volna megérlelve ezek az eszmék, ha nem halmozta volna föl a szabadelvű párt a megérlelt eszméknek kincseit, eredménytelenül múlhatott volna el fölöttünk azon szabadság-áramlat, mely a párisi reformbanquettekből felkerekedve Európán végig nyargalt elvonult volna fölöttünk, mint elvonult nyomtalanul az 1830-iki francia juliusi forradalom, mint maga a nagy francia forradalom, mely nem hagyott nálunk egyéb nyomot, mint a szerencsétlen Martinovits-féle összeküvést s a győri csatát. Hanem azoknak az 1848

előtti liberalisoknak más volt az eszökjárása, mint most az Ugroné és társaié; ők másként gondolták maguknak a sorrendet. Ők nem azon kezdték, hogy legyenek mindenekelőtt kormányképesek, legyenek kancellárok, helytartótanácsosok és főispánok, hogy majd azután igyekezzenek megvalósítani liberalis tanaikat; mert oly naiv emberek voltak, hogy nem hitték el nyerhetni a kancellári, tárnokmesteri stb. méltóságot a nélkül, hogy beálljanak mindenekelőtt pecsovicsonak. Nem is hittek a közönségnek hiszékenységeiben, melynél fogva türelmesen elvárja, míg majd ők a nyeregbe ülve szépen lassan előkészítik a szabadelvű eszmék útját s azután fokozatosan, lépcsőzetesen, rázkódás nélkül, kit öt, kit ötven esztendő alatt csakugyan meg is valósítják. Nincs legkisebb nyoma annak, hogy ők a kormányképességgel tépelődtek volna, még akkor sem, mikor a parlamentáris rendszer tanai már napirenden voltak és a közvélemény által teljesen digerálva; annyira nem foglalkoztak ezzel sem ők maguk, sem a közönség, hogy a legnagyobb meglepetést szülte, midőn 1848-ban egyszerre egy ministeri listában látta az ország egybefoglalva a szabadelvű mozgalom ünnepelt vezéreinek neveiket. Ők hirdették a maguk eszméit, egyszerűen azért, mert azokat igazaknak tartották, követelték a reformokat, mert azokra a nemzetnek szüksége s hozzá joga volt, teljesítették kötelességöket, hittek és bíztak a nemzet jövőjében. És hitőkben, bizodalmukban nem csalatkoztak.

Hát catastrophákra számítson a függetlenségi párt? A függetlenségi párt mindenekelőtt arra számít, hogy a közösügyes rendszer saját tarthatlansága folytán fog

összeomlani; ezért törekszik célja felé, békés úton, alkotmányos eszközökkel. De számít természetesen oly eseményekre és fordulatokra is, melyek egy lökéssel meghozhatják a hosszú éveken át hiába folytatott munkának eredményeit.

Ki vannak-e vajjon zárva az ilyenmű fordulatok, ha úgy tetszik catastrophák, a lehetőség sőt a valószínűség köréből? A függetlenségi párt nem dolgozik arra, hogy maga idézzon elő catastrophát. E párt meg van győződve nemcsak jogosságáról törekvéseinek, de arról is, hogy magára a dynastiára és a monarchiára nézve üdvösek volnának. Minek törje be a nyitott ajtót, midőn azt hiszi, hogy egy hatalmas közvélemény s egy tekintélyes pártlétszám pressiójával is célzt érhet. De a párt nem mondhat le semmi szín alatt céljairól, mert azok a nemzet vitalis érdekeit képviselik s nem természetes-e, hogy minél inkább elzárják előtte a normalis úton való siker lehetőségét, annál inkább reménykedik, rendkívüli körülmények által előidézhető esélyekben. És a pártnak igenis egyik legfontosabb feladata, oda hatni, hogy a nemzet ily alkalmaknál készenlétben legyen s a kedvező pillanatot kislelkűség vagy tájékozatlanság folytán el ne mulasztja. Ha valami haszna van az alkotmányos szabadság nagyobb mérvű élvezetének, a szabad szó és szabad sajtó használatának, akkor különösen ebben a tekintetben van.

Miért rovathatnék fel nekünk bűnül, ha ily rendkívüli körülményekre speculálunk; vajjon nem speculált-e a higgadt, mérsékelt, solid államférfiaknak mintaképe, Deák Ferencz, ki a következő szavakkal fejezte be 1861-iki második feliratát: «Ha túrni kell, túrni

fog a nemzet, hogy megmentse az utókornak azon alkotmányos szabadságot, melyet őseitől örökölt. — Túrni fog csüggedés nélkül, mint ősei túrtak és szenvedtek, hogy megvédhessék az ország jogait; mert a mit erő és hatalom elvesz, azt *idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatja*, de a miről a nemzet, félve a szenvedésektől, önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges. Túrni fog a nemzet, reményelve a szebb jövőt s bízva ügyének igazságában». Idő és kedvező szerencse, ez az, igen is, a mire speculálunk; túrunk igen is, túrjuk azokat az akadályokat, melyeket egy erősen összeverődött érdekszövetkezet parlamenti többsége s a választó közönség inertiója és kislelkűsége előnkbe gördít. Szerencsére nem kell még sem túrnunk azzal a szenvedőlegességgel, melyre a nemzet 1861-ben kárhoztatva volt s felhasználjuk a kezünkben levő eszközöket, a nemzetnek folytonosan ébrentartására; hogy, ha nem volna is képes önerejével oly hathatós áramlatot teremteni, mely ellenállhatlan erővel tolná felszínre a függetlenség ügyét, készen legyen a «kedvező szerencsét» üstökénél ragadni meg.

Nem tudhatjuk, mit rejt a jövő; meg fogja-e győzdtetni a viszonyok természetes fejlődése a hatalmi tényezőket a fennálló rendszer tarthatatlanságáról, várni kell-e arra a «kedvező szerencsére», oly fordulatra, mely egy lökéssel hozza meg azt, mit hosszú s nagy munkával elérni nem lehetett. Akár így, akár amúgy, mihelyt elérkezik az ügyre nézve az idők teljessége, azonnal magától előáll az ügy hordozóinak hivatottsága, minden erőködés a személyek kormányképessége

által szerezne meg az ügynek uralomrajutását, egyenesen képtelenség. A ki ez úton akar elindulni, arról bátran föl lehet tenni, hogy olyan, mint a mesebeli vadász, a ki nem keresi az oroszlánt, csak a nyomát, hogy célja nem az ügynek diadalra juttatása, hanem saját becsvágyának kielégítése. Közvetlenül a kormányképességre hatni nem lehet, csak közvetve az ügynek emelkedése, felülkerekedése által; a ki a függetlenségi párt kormányképességét közelebb akarja hozni, azon törje fejét egyedül, mi által lehet jobban fokozni, kifejteni a párt *erejét*. Ezt tenni pedig csak az által lehet, hogy ne dugjuk be azokat a forrásokat, melyekből ezen erő csergedez, hanem tartsuk nyitva, hogy minél bővebben buzogjanak.

Azt mondják Ugronék: meg kell nyerni az udvar és a társadalom felsőbb osztályainak bizodalját.

Hát szóljunk komolyan, bár ez a tárgy a tréfát a legnagyobb mértékben provocálja. Miért kell megnyerni az udvar, vagy ha úgy tetszik, a korona bizodalját? Ha igaz az a nagy alkotmányos boldogság, ha valóság a parlamentarismus, akkor nincs szükség a korona különös bizalmára; legyen meg a függetlenségi párt többsége s a koronának kötelességszerűleg meg kell bízni a párt illető emberét cabinetalakítással, mihelyt többségre jut. E szerint hát Ugronék is elismerik, hogy nem elég a többségrejutás, felteszik a koronáról, hogy nem fogja respectálni az alkotmányosságot, tehát megengedik, hogy rendkívüli viszonyok nyomása nélkül soha sem fog zöld ágra jutni a függetlenségi párt? Nálunk nem is lehet szó a korona pártonkívüli állásáról ebben az úgynevezett közjogi kérdésben; és micsoda kilátá-

sunk lehet arra, hogy egyszerűen capacitáljuk? Mi azt mondjuk: érdekében van magának a dynastiának is, hogy a monarchia ezen része a függetlenség által megkapja ereje teljes kifejtésének föltételeit. De elhiszi-e ezt az udvar nekünk? Ott egészen más észjárás uralkodik, ott a legnagyobb szívóssággal ragaszkodnak az egységes családi monarchia eszméjéhez, ezt érvényesítik minden nagy és kis alkalommal, fölhasználnak erre minden pillanatot, melyben a jogai fölött őrkdő nemzet magáról megfélemledik. Szóba sem állanak az afféle érvelés fölött, az ott tökéletesen süket fülekre talál. A dolog érdemére nézve capacitatióról szó sem lehet, de lehet-e ezt pótolni nem tudom miféle személyes rokonszenv és ebből eredő bizalom ébresztése által? Mi akarjuk e tekintetben lejárni a kormánypártot, mi a negyedfél századon át szerepelt minden néven nevezendő rebellisek jogutódai? Kötve hisznek ott még a kormánypártinak is mihelyt magyar és mi azt akarjuk, hogy még nekünk szélbaliaknak is higgyenek? Mi tudunk a múltra fátyolt vetni, de ott, minden jel arra mutat, hogy mint a példabeszéd mondja, kigyó farka vágását nem felejtí el.

Van igenis egy módja annak, hogy az udvarnak ha nem is rokonszenvét, de igenis kegyeit megnyerjük s ezzel az egy móddal elérhetjük azt, hogy a korona ne vonakodjék a függetlenségi párt embereit bízni meg a kormány alkotásával. Ez a mód olyanforma, mint a milyet a néhai b. Eötvös József baron Hauernek ajánlott. Ezen érdemes uriember, a Bach-rendszer alatt helytartósági elnök, azt mondá valami jeles alkalommal: szeretnénk tenni valamit, mi örömet szerezne a ma-

gyaroknak. «Akaszsa fel magát» — mondá Eötvös, midőn neki elbeszélték. Az udvar kegyeit megnyerni csak egy módja van a pártnak, az t. i., hogy szünjék meg lenni függetlenségi párt. Annyira világosak, hogy a kik föltétlenül szükségesnek vélik a korona bizalmának megnyerését, el kell hogy szánva legyenek ama végső eszközre is.

Kirekeszteni a 49-eseket, kimondatni, hogy a párt a personalunio alapján áll — az nem elég. Ez is valami, jóindulatra mutat, de ez csak előpénz lehet. Nem kell ott se 48, se personalunio, hanem kell einiges Oesterreich, legalább is 1867-es közösügyi rendszer; ezzel, mint a tapasztalás mutatja, meg lehet élni, ez által nincs elzárva az egységes birodalomhoz visszavezető irány. Jó jel a Kossuth-cultus desavouálása is, a honossági vitától való tartózkodás, jó jel, sőt ez tagadhatlanul érdem, a függetlenségi párt megbontására tett hathatós lépés. Ilyen emberekkel lehet beszélni, talán még udvari ebédre is meg lehet őket hívni, sőt megszólítani cercle alkalmával; bár az nem volt szép tőlük, hogy szélbali emberekkel akarnák leéltetni azokat a szélbali adóforintokat, melyek a királyi udvartartásra fordítatnak. Ennyit el lehet érni az udvarnál — talán. De micsoda arcanumot tart Ugron készletben azoknak az előkelő osztályoknak megnyerésére? A clerust és a magas aristocratiát akarja a szélsőbal részére megnyerni? Vagy azt a nagyszámú osztályt, mely a maga címeit, rendjeleit, anyagi állását, nyugdíjigényeit a dolgok fennálló rendjének köszöni?

Téves, alapján, ez a gondolat. Az udvarban és a felső rétegekben a konzervatív pártok találják föl

a maguk támaszát, nem az olyanok, melyek gyökeres reformokat s általában nagy dolgokat akarnak végbe-
vinni; az ilyen pártoknak az a természetes szerepük,
hogy a népre támaszkodjanak. Ösztönöket és érzelme-
ket kell a tűzbe vinni nagy dolgok kivitelére, e nél-
kül erélyes és kitartó actio lehetetlen. Az érzelem
meghamisítatlan minőségben a népnél található föl;
a függetlenségi pártnak legfőbb ereje a magyar nép-
nek szabadság és hazaszerető érzelmeiben rejlik, s hol
található a «magyar nép» ez idő szerint legtisztább
és hamisítatlan minőségben? Nem a földhöz ragadt sze-
génység az, nem a fővárosi mob, mely minden zavar-
gásnál rendelkezésre áll, s mely nálunk még nem is
igazán magyar, hanem az az «óh nép»-nek csúfolt,
maga emberségéből megélő tősgyökeres magyarság,
melyből állanak most is legnagyobb részben a pártnak
választó kerületei, melynek nagy tömege nem igen
járatos a politikai doctrinákban, például nem igen érti
a valutarendszer kérdését, melynek csak kevés fogal-
mai vannak, de azok szívéhez vannak nőve, mely lel-
kéből mondja, hogy «hunczut a német». Ebben a ré-
tegben kell keresni az igazi nemzeti érület forrásereit,
s ehhez a tiszta nemzeti érülethez tapadnak mindazok
a sympathiák is, melyeket a magyarság magának itt
is ott is megszerezni szerencsés volt, s melyekre szá-
míthatna a jövőben is, ha ennek útját fonák eljárá-
sukkal nem zárnak el sáfárjai. Számíthat továbbá a
függetlenségi párt a minden néven nevezhető ideális-
táakra, kik a társadalom összes rétegeiben találkoznak.
Volt 1848 előtt egy nagy osztály, mely át meg át volt
hatva nemes idealismus által, ezt annyira nem értik

már mai napság, hogy ugyanazon osztályról nem is tudnak másként, mint a sógor-komaság címén emlékezni; ezt az osztályt keservesen megzilálták a súlyos körülmények, de azért a vér vízzé egészen még nem vált. De akadnak — mondom — minden társadalmi rétegben szórványosan idealisták, kik meggyőződésük és hajlamaiknál fogva a függetlenségi párthoz csatlakoznak. Miképen akarják azonban Ugronék a párt számára megnyerni a strébereknek tömegét, kik a nagy fejős tehénnek, melynek állam a neve, tölgyébe csimpaszkodnak? Azokra számítsunk talán, kik eddig a versenynél lemaradtak s általunk gondolnák a terített asztalhoz férhetni? Úgyde ezek cigánymódra mondják a miatyánkot: add meg a mi mindennapi kenyerünket, de mindjárt. Meg lehet-e őket a «mindjárt»-tal biztatni? A függetlenségi párt rövid idő alatti fölültrekedésére számítani nem lehet. Ha Ugronék ezt helyezik kilátásba, ezzel csak azt árulják el, hogy oly eszközökkel akarják elérni a többségrejutást, a melyek ennek a pártnak nem állanak rendelkezésére s a dolog természeténél fogva nem is állhatnak; azt árulják el, hogy az a párt, melynek részére ők a többséget megszerezni akarják, lehet valami afféle «ellenzék», mely nem tudom mi mindenféle elemek koalíciójából áll, lehet bizonyos emberek pártja, lehet minden, csak nem a függetlenségi párt. Csakis így lehet megérteni, miként keresik a tehénnek tölgyét szarvai közt, miért áhítoznak oly elemek megnyerésére, melyekben mindenkor a conservatív és reactionarius pártok találták fel biztos támaszukat.

Szerezze meg a függetlenségi párt a hatalmat s

megszerezte a kormányképességet; minden lépés, melyel hatalma növekedik, közelebb viszi a kormányképességhez. A hatalmat csak azon eszközökkel lehet fentartani és növelni, melyekkel szereztetett. A függetlenségi párt ne fusson oly szekér után, mely fölvenni nem akarja, ne licitáljon az udvar s az előkelő osztályok kegyeire, ne akarjon lenni udvari és elegans párt, hanem maradjon és legyen néppárt; ne pactáljon a materialismussal, az erkölcs hanyatlásával, ne appelláljon a közönség bűneire, hanem erényeire, a magyar népnek tiszta szabadságszerető érzelmeire. Ott rejlenek ezek tagadhatatlanul a magyar nép szívében s önként nyilvánulnak valahányszor hivatva érzi magát az ország ügyével foglalkozni. A magyar nép pártja nem lehet demagógok pártja, a magyar nép csak azt tiszteli meg igaz és állandó bizalmával, a kiből a maga helyes ösztönével ki tudja nézni a szabadság igaz barátját; demagógok, charlatánok nagyon rövid időre s kivételesen képesek a magyar népet félrevezetni. S ebben a népben viszont ápolni kell a hazafias szellemet, nem kell oda hatni, hogy feledésbe menjenek nála negyedfélszáz éves keserves múltunk emlékei, sőt inkább ápolni kell benne a kurucz szellemet. Ezt az irányát ápoljuk mi a hazafiságnak s nem azt, mely oda akarja hamisítani, hogy ne értessék egyéb alatta mint «Steuer zahlen und 's Maul halten», az a hivatalos hazafiság, melyet untig emleget minden államügyész és fináncz. Ne hamisítsuk meg a hazafiúi érzelmek táplálékát, mint minap például, midőn arról volt szó, meg kell-e hívni az aradi szobor-leleplezésre a katonaságot s egy volt függetlenségi képviselőjelölt azzal érvelt

mellette, hogy a vértanuk kivégzésének oka nem volt egyéb, mint egy félreértés.

A függetlenségi párt maradjon hű magához abban is, hogy maradjon és legyen az igazi szabadelvű párt. A szabadság eszméje egy és oszthatlan; annak a pártnak, mely a nemzeti szabadságért küzd, természetes szerepe küzdeni minden téren a szabadságért, az önkormányzatért, a vallásszabadságért, az igazi jogegyenlőségért, a politikai jogok kiterjesztéseért. A függetlenségi párt nem pactálhat semmi néven nevezendő reactióval, az ő táborának javarészt a szabadság azon igaz barátainak kell képezni, kik a különböző társadalmi osztályok minden rétegeiben találkoznak. Egy párt, mely hiszi, hogy az övé a jövő, első sorban ezekre kell, hogy támaszkodjék, mert ezek a lelkes emberek azok, kiknek keblében parázsként él a minden szédért és jóért való buzgalom, mely lobot vet mozgalmas időkben s diadalra segíti az igaz ügyet.

A függetlenségi párt maradjon buzgó, erélyes, mozgalmas; a közönség hadd tudja, hogy e párt nemcsak búsmagyarokból áll, hanem oly emberekből, kik az igazságért minden téren, mely nyitva áll, készek sorompóba állani. Gondoljunk csak a lefolyt emlékezetes véderővitára.

Kigyót-békát dobtak a pártra az utczai kravallok, az abczugolás, hocholás, tombolás és «kukoríkolás» miatt, és valljuk meg az igazat, voltunk elegen, kik nem tudtunk belemenni, sőt kárhoztattuk az efféle eszközöket. De hát ennek az egész dolognak megvolt a maga magyarázata és mentsége, a mi sajátságosan visszás közállapotainkban. Az orosz kormány-rendszert

ekként nevezték el: orgyilkosság által mérsékelt zsarnokság; no hát a mi parlamentarismusunkra azt lehet mondani: parlamenti botrány által mérsékelt parlamenti zsarnokság. De hát a párt ez alkalommal erélyt, tevékenységet, ügybuzgóságot tanusított, és ez imponált és országszerte emelte a párt tekintélyét. A botrányoknak éle eltompult, az abczug és hoch bizonyos népszerűségere tett szert s intézői rokonszenves alakokká váltak; a fényes, váratlan eredmény, Tisza bukása, bámulatba ejtette a világot; ez az egész dolog jobban emelte a párt kormányképességét, mert inkább növelte hatalmát, mint mindazok a szemenszedett eszközök, melyekkel Ugronék akarnák előmozdítani, melyeknek csak az volna eredménye, hogy a párt tevékenységének hangja egy oktávával lejjebb szállíttassék s afféle se hús se hal valamivé legyen az egész függetlenségi párt.

VI.

A mi közéletünk olyan, mint egy füstös kávéház, mely tiszta és csinos volt megnyittatása alkalmával, de lámpa és cigaretta egyenlő kormos színezetűvé tette benne az egész fölszerelést, fehér márványt, aranyozott ráját, mindent, a pinczerek ábrázataig. Az idő minden rajta hagyja a maga keze nyomát, ellenállhatatlanul gyakorolja nivellirozó hatását és alkotja meg a korszakok típusát. A függetlenségi párt egy hatalmas talizmánt birva elveiben, közéletünk tényezői közt legjobban megóvta eredeti jellegét, megőrizte azt a nemes idealismust, mely az 1848 előtti korszaknak volt kiváló sajátja, mely megdicsőült 1848-ban s az

absolut korszak dermesztő tele után újra kivirított a mostani alkotmányos aera hajnalán. A mi még megvan ebből az idealismusból, annak fentartását a nemzet nagyrészben a függetlenségi pártnak köszönheti. De azért ő sem tudott ellentállani minden áramlatnak, és van egy kérdés, a melyre nézve az uralkodó áramlat magával sodorta a függetlenségi pártot is, úgy hogy ránézve végzetessé válhatik. Ez a kérdés a nemzetiségi kérdés.

Aligha gondolt már rá valaki, micsoda következmények folynak abból, hogy a párt magát ezen áramlatnak teljesen átengedte, mi ennek a logicája. Mert meg van a maga kérlelhetlen logicája ennek is csak úgy, mint az Ugron-féle actionak, el lehet rejtve ideig-óráig a látni nem-akarók szemei előtt, de előbb-utóbb érvényesíti a maga jogait.

A magyarság ellenállhatatlanul tör előre a magyarosítás útján. A legszentebb érzelmek jönnek itt össze-ütközésbe az igazsággal és jogegyenlőséggel, a külföld példájára helytelenül hivatkozó chablonszerű politika van szembeállítva egy oly politikával, melyet a mi különleges viszonyaink parancsolólag követelnek. Egy óriási vállalatba fogott a magyarság. A magyar cultura jelszavával kijelentette előbb, hogy absorbeálni akarja a nemzetiségek értelmiségét, de ennél nem állapodott meg, a népiskolákkal és kisdedóvodáikkal munkába akarja venni az alsóbb néposztályok átalakítását is. Ily óriási vállalathoz megfelelő nagyszabású eszközökre van szükség. A magyarság elszánta már körülbelül magát a hihetetlenre, az ősi önkormányzat feladására, de ez az eszközöknek csak egyike, bizto-

sítani kell magának egy oly eszközt, melynek hatása általános és ellenállhatatlan legyen s ez nem más, mint az udvar beleegyezése és támogatása. Ezt megnyerni nem könnyű feladat, mert az udvari politikának egyik sarkalatos tétele a Gleichberechtigung aller Nationalitäten, melynek igaz értelmét ismerjük 1848-ból. Az udvari politikának ez kétségtelenül leghatalmasabb eszköze, melylyel a magyar nemzet függetlenségi törekvéseit ellensúlyozhatja, ezt nem fogja soha kezéből kibocsátani s neki magának szükséges nagyon ügyesen manővrizni, hogy a magyar törekvéseknek való kedvezését szemben a nemzetiségekkel fedezhesse, az alkotmányosságra hárítva érte a felelősséget. A kellő ügyesség megvan, gondja lesz rá, hogy saját viszonyát a nemzetiségekkel el ne rontsa, gondja lesz rá, hogy a mit mi a nemzetiségek ellen teszünk, azt saját számlánkra tegyük, ő kezét mossa, ha időközben halomra gyúlik az ellenséges indulat gyúanyaga. A nemzetiségek e tekintetben meg is vannak nyugtatva, őket nem hozták zavarba például az erdélyi hadgyakorlatok alkalmával tett híres fejedelmi nyilatkozatok. De annak a kedvezésnek, melyet a magyarság az udvartól remél vagy a melyet már biztosítottnak is hisz, roppant nagy ára van; a vizontszolgálatot abban követelik, mi a hatalomnak leginkább szívéhez van nőve, a birodalmi egység javára tett concessiókban. Meg kell adni ezeket is, mert itt a legszentebbről van szó, állami önállóság, alkotmányosság, minden háttérbe szorul a magyar nemzetiség gyarapodása előtt; szemet kell húnyni itt, sophismákat kell magunknak kitalálni amott; arról, hogy a nemzeti önállóság irányában fejleszszük az

1867-iki kiegyezést vagy éppen a függetlenségi párt programjával álljunk elő, szó sem lehet.

De a magyarosítás közösügye az összes magyarságnak, pártkülönbség nélkül; ez az ügy két táborba sorakoztatja az ország összes lakóit, egyikben a magyarság, a másikban a nemzetiségek foglalnak helyet. A kik a legfontosabb, a legszentebb ügyben egy táborban állanak s egy zászló alatt küzdenek, lehetnek-e azok más politikai kérdésekben komoly ellenfelek, nincsenek-e egyenesen arra utalva, hogy tegyenek félre minden más differentiát, hogy annál tömörebben s egy szívvvel-lélekkel végezdhessék a legfontosabb feladatot? Minél tovább megy a nemzetiségi kérdésben most uralkodó áramlat, minél inkább átengedi magát neki a függetlenségi párt, annál inkább el kell hogy halaványodjék az eddig oly éles ellentétben állott politikai pártok színezete, a mélyre ható antagonizmus elenyészik s a komoly küzdelem családi perpatvarrá változik. Láthatunk ily fejlődést már is a nemzetiségeknél, kik csakis a nemzetiségi kérdéssel elfoglalva, más politikai kérdésekben szint nem vallanak. Ez a nihilizmus követhetjük nálunk is előbb-utóbb.

Tizenöt millió magyar honpolgárral meg lehet csinálni azt a korszakot alkotó rendszerváltozást, a függetlenségi program megvalósítását, de félannyi magyarral nem lehet. Ha ily nagy dolgot akarunk keresztül vinni, akkor nem szabad fennállani annak az alkotmányos fictionnak, mely a nemzetiségeknek a politika teréről való teljes leszorításával hivatalos nemzetül egyedül a magyarságot szerepelteti. A mily viszonyban vagyunk most a nemzetiségekkel, Béccsel szemben erősebb actióba

nem léphetünk. Frontot csinálni egyrésről Bécsnek, másrésről a nemzetiségeknek, ez annyi mint két malomkő közé helyezni a magyarságot, hogy összemorzsolassék.

A nemzetiségeket kibékíteni, velök egy legalább kielégítő modus vivendit megállapítani nem egyik vagy másik pártnak, hanem a nemzetnek, nevezetesen a magyarságnak közösügye, életkérdése. De annyi bizonyos, hogy a különböző pártok e kérdést illetőleg nincsenek egy és ugyanazon helyzetben. A közösügyes párt is utópiát kerget a magyarosítás politikájával, de annak a politikának követésében, mely szerint az osztrák sas szárnyai alatt kell keresnünk oltalmat a nemzetiségek ellen, kétségtelenül több logicával jár el, mint a függetlenségi párt. A közösügyes párt inkább van abban a helyzetben, hogy az udvari politika semleges vagy épen jóakarátúlag semleges magatartását igénybe vehesse és kihasználhatni remélhesse, mert e párt mindinkább belemegy abba az áramlatba, melynél fogva kész teljesíteni az udvari politika által megvárt viszonzolgálatokat. És ez a párt meg van elégedve a dolgok mostani rendjével, az állami önállóság kivívásáért akarni nyomást gyakorolni a hatalomra, ez az ő törekvésének körén kívül áll.

Ez egy szerencsétlen s előbb-utóbb végzetessé válandó politika, de erről is el lehet mondani Hamlettel, hogy ebben van rendszer. A függetlenségi párt azonban egészen más helyzetben van. E párt nem mehet bele abba a titkos, egyáltalában nem emlegetett, de azért nemcsak létező, hanem egész politikai helyzetünk fölött uralkodó pactumba, mely abból áll,

hogy hűnyjunk szemet a birodalmi egységre való törekvésre, versenyezzünk a nemzetiségekkel a hatalom kedvezéseire, biztosítsuk minden áron a nemzetiségek ellen a hatalom támogatását. A függetlenségi párt, ha magát megtagadni nem akarja, nem hűnyhat sem mire szemet, sőt egyik legfőbb feladatának kell, hogy tekintse, fentartani szemben a birodalmi egységre való törekvésekkel a nemzet jogait. A függetlenségi párt nincs megelégedve a tényleges állapottal, neki egy nagy célja van, az állami függetlenség kivívása s ezt a célt elérni csak az ország összes lakóinak egyesített akaratával lehet. Az a tényező, melyre a kormánypárt számít, megbízhatlan, de ő mondhatja, némi plausibilitással, hogy meg fogja nyerni támogatását, legalább semlegességét; de a függetlenségi párt ugyanezt a hatalmas tényezőt nemcsak hogy meg nem nyerheti, de egyenesen provocálja. Mire támaszkodik tehát a maga nemzetiségi politikájának keresztülvitelére; hiszi-e, hogy minden támasz nélkül keresztül viheti?

A függetlenségi pártnak nem az volna feladata, hogy a nemzetiségek irányában a «feszítsd meg!» hangoztatásában más pártokkal versenyezzen s a mint nem egyszer sajnosan volt tapasztalható, rajtuk túl is tenni törekedjék, e pártnak nincs szüksége rá, hogy ily tüntetésekkel bizonyítsa a hazafiságát; hanem igen is az volna főadata, hogy ő vegye kezébe a nemzetiségekkel való kibékülés ügyét; neki kellene initiálni azt a nagy művet, mely ha sikerül, a fenforgó körülmények közt egy új honalapítás jelentőségével bír.

Belefogjon egy lehetetlenségbe s ezért vállalja

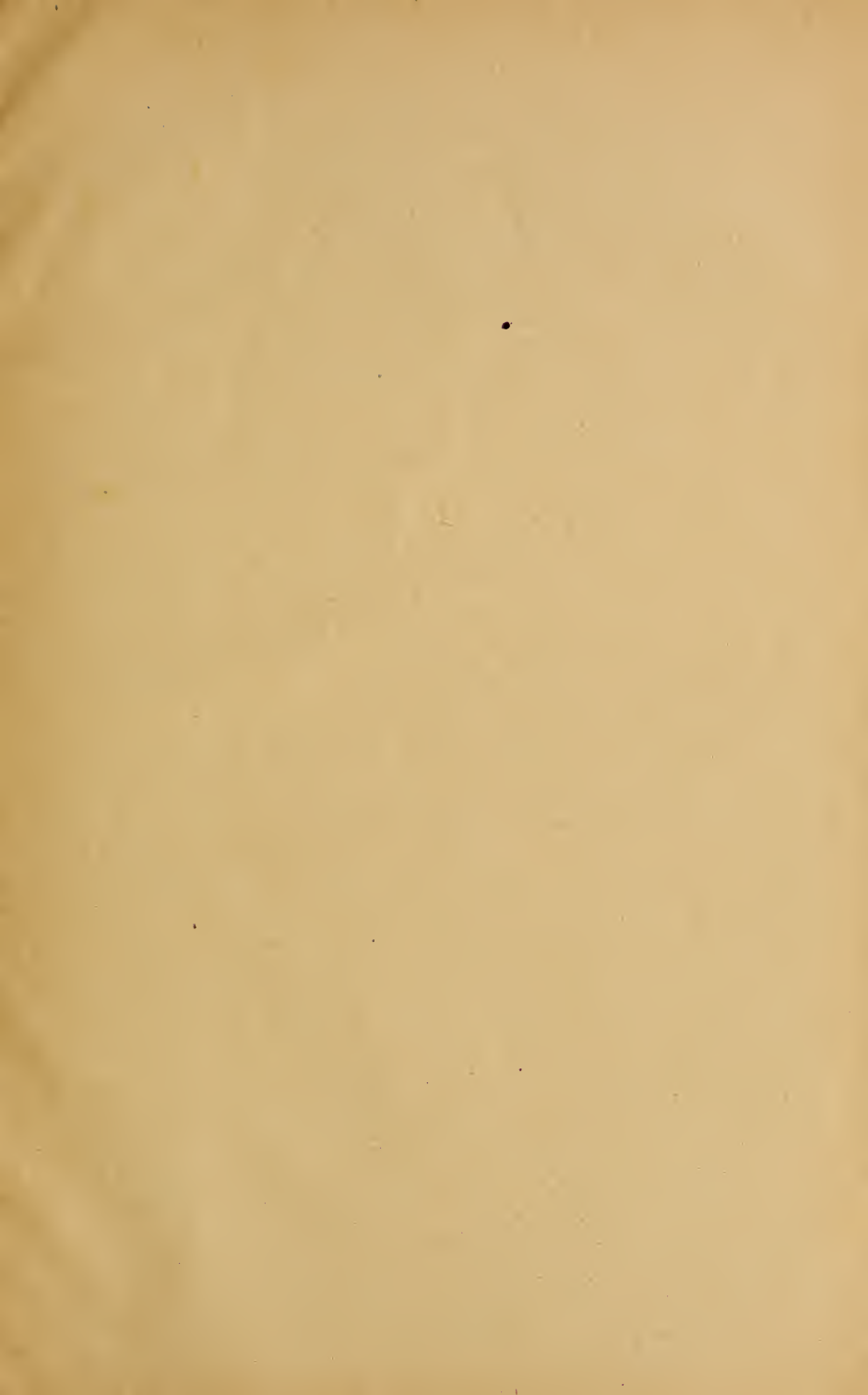
magára azt a vádat, hogy pártcélokból a haza ellenségeivel czimborál? Én nem áhítozom lehetetlenség után és sohasem ajánlottam oly eszközöket, melyek erkölcsi lehetetlenséget foglalnak magukban. Én megengedem azt, hogy a nemzetiségi rajongókat és túlzókat kielégíteni nem lehet, megengedem azt, hogy teljesen megszüntetni minden nyelvi és nemzetiségi sürölést s elérni a zavartalan béke és nyugalom aranykorát rövid idő alatt semmi esetre sem lehet; de arról lelkem mélyéből meg vagyok győződve, hogy igen is lehetséges teremteni oly állapotot, hogy e hazának minden nyelvű és fajú gyermeke megnyugodjék sorsában s visszautasítsa a rajongóknak nyaktörő bontakozási terveit.

A függetlenségi párt ezen az úton biztosíthatná törekvései számára az *actualitást*. Megszerezvén a nemzet számára a nemzetiségek jóindulatát, megmérhetlen szolgálatot mutathatna föl s ez által mint a közéletnek tényezője fontosságban nagy mértékben emelkednék. Magához csatolva azt az erőt, melyet a nemzetiségek támogatásából meríthetne, a párt egyenesen és közvetlenül tarthatna célja felé: leszorítani az uralkodó pártot és követelni saját programjának megvalósítását.

Ezzel lépne a párt a cselekvés terére, igazán, s nem volna kénytelen arra szorítkozni, hogy a nemzet körében a nemzeti szabadság eszméjét fentartotta. Szép és fontos feladat ez is és a párt mint mindig, meg fogja tenni e tekintetben kötelességét minden körülmények közt; de egyedül erre szorítkozni a függetlenségi pártnak nem lehet feladata, az ő feladata az, hogy

diadalra juttassa a nemzeti függetlenség ügyét. A most követett nemzetiségi politikával arra kárhóztatja magát, hogy kizárólag annak a másik feladatnak teljesítésére szorítkozzék s ebben lehetlen, hogy el ne lankadjon előbb-utóbb. Lidérczként fog mellére nyomakodni ez a nemzetiségi politika, ezt cselekszi már e pillanatban is, ezért lehet észlelni azokat az aggályos jeleket, melyekre rámutattam e sorokban.

16/9422
48m

32

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 071240755